गृही-प्रतिपत्ति

च्वः म्ह
भिक्षु कुमार काश्यप, त्रिपिटकाचार्य

महापरिनिर्वाण जयन्ती उपलक्ष्य्
दिवंगत पिता जुजुमान व माता राजमायाया पुण्यार्थय्
प्रकाशित

চিপচিপ-চিপু

गृही-प्रतिपत्ति

च्वःम्ह
भिक्षु कुमार काश्यप,
त्रिपिटकाचार्य

प्रकाशकः
प्रेमबहादुर हर्षबहादुर सह परिवार
१४।५७६ चसांद, कान्तिपुर

च्वःम्ह

भिक्षु कुमार काश्यप, त्रिपिटकाचार्य

बुद्ध–सम्बत् – २५१२ विक्रम–सम्बत् – २०२५

न्हापांगु बार—१००० मूल्य : १।५०

प्रकाशक :

न्याम्ह दाजुकिजापिं

प्रेमबहादुर, हर्षबहादुर, कृष्णबहादुर, पूर्णबहादुर व चन्द्रबहादुर

हेराबहादुर

१४।५७६ चसांद, कान्तिपुर, नेपाल ।

जित

मचां निसें लहिना ब्वलंकूपि
स्व. अजा हर्षमान वज्राचार्य व
स्व. अजि सुनपुतलिया
निर्वाण कामना यासे
—कुमार काश्यप

छगू खँ

जन-जीवनय् सुख शान्तिया अभिलाषा सकसितं दु । तर उगु अभिलाषा धाःसा अबले हे तिनि पूर्ण जुइ, गबले गृही-प्रतिपत्ति विषयय् मनूतयेके यथार्थ ज्ञान दइ हानं तदनुसार कार्य क्षेत्रय् न्ह्यब्वायेगु अभिरुचि ब अभ्यास इमिके दइ ।

वस्तुतः गृही–जीवन हित व सुख कारकगु बुद्ध-वचनया हे व्याख्या व विश्लेषण याना सरल उपमा एवं बाखं लिसें थुगु सकू नेपालवासीपिनि सेवाय् समर्पित याना च्वना । गृही-प्रतिपत्ति म्हसीका गृही-जीवन सुख व शान्तिमय याना यंकेत थ्व सफुति भतिचा जक ग्वाहालि यात धाःसां लेखकं थःगु श्रम सफल जुल भालपी ।

थ्व सफुती माक्व सल्लाह साहुति बिया याकनं प्रकाशनय् हये फयेकेत थःगु मेगु ज्या फुकं धयाथें तोता विशेष ध्यान तया कुतः यानाः बिज्याम्ह सहोदर प्रा. भिक्षु सुदर्शनयात जिगु दुनुगलं निसेंया धन्यवाद दु । नाप नापं प्रूफ स्वया ग्वाहालि ब्यूम्ह आयुष्मान भिक्षु ज्ञानपूर्णिकयात व महापरित्राणया उपलक्षय् थ्व सकू छापे यायेत श्रद्धा तःपिं श्री प्रेमबहादुर हर्षबहादुर सह परिवारपित जिगु हार्दिक धन्यवाद दु । अस्तु !

आनन्दकुटी
१७ चैत्र २०२५

—भिक्षु कुमार काश्यप

जिगु आशा

बौद्ध वाङ्गमयय् प्यंगू परिषद्या उल्लेख याना तःगु दु। अले थ्व प्यंगू परिषद्या निति नं आचार—शिक्षा मदयेकं मगाः । भिक्षु व भिक्षुणीपिसं विनय—धर्म पालन यायेमाःथें गृहस्थपिसं नं आचरण—धर्म पालन यायेगु अनिवार्य। हानं थ्व आचरण—धर्म विषयय् यक्वं यक्वं बुद्ध—वचन बौद्ध वाङ्गमयय् उपलब्ध जूसां छथासं बांलाक मुना च्वंगु दीघनिकायया नीछपुगु सूत्र 'सिगालोवाद सुत्त' हे थ्व विषयया सर्वोत्तम सूत्र खः। हानं थ्व सूत्रय् स्वता खँय् विशेष विचाः याये बहः जू।

'सिगाल'या अर्थ श्रृगाल खः । वयात ब्यूगु ओवाद हे थ्व सूत्रया विषय। उकिं सूत्र थुइकेत सिगालया बाखं नि न्हापां थुइकेमाः । थःत थम्हं सन्तानया भाग्य मदुगु स्वीकार याना बुइवं थः मचा मेपिन्त लःल्हाइथें वयात नं बांमलाक 'सिगाल' 'ध्वँ' धका नां छुत जुइ। अथवा व स्वभावं हे भति भति ध्वँथें ! यःगु थ जु वया अबु नि वयागु चरित्रं संतोष मजू। तर वयात हीके धाःसा फ हे मफु। उकिं कायय्यात सीत्येका थः लिक्क सःता धाल, मोल्हुया प्याःगु वसतं पुना खुगू दिशा नमस्कार या। थुकिं धाः, मां—बौपिसं अन्तिम सासलं तकं थः मस्त थःगु आस्थाथें दयेकेत स्वइ।

सिगालयात थ्व अबुया अन्तिम वचनं तःसकं प्रभावित यात। वं छुं मथूसां छुं ज्या—खं व नुगलं भिं याये म्वाःगु धर्म स्वीकार यात । धात्थें हे मोल्हुया प्याःगु वसतं तुं पुना खुगू दिशा नमस्कार यायेगु यात। थुकिं स्पष्ट जू, स्वभाव कथं मनूतये मती मां—बौ प्रति श्रद्धा द हे दु— चाहे मां—बौपिं दयेकं जुइमा चाहे मदये धुंका ! हानं छु छु कारणं तक परम्पराया अनुकरण जू वने यः धयागु नं थुकिं क्यं।

हानं गथे वया अबुं मती तःगु खः अथे हे बिज्याःबले बुद्धं लँपुं कथं वयात अथे प्याक्क वसतं पुना खुगू दिशा नमस्कार याना च्वंगु खन। हानं गथे वया अबुं आशा याना वंगु खः

अथे हे बुद्धं वयात सःतल अले धात्थेंगु कथं खुगू दिशा नमस्कार यायेगु उपदेश बिया बिज्यात । थुकि स्पष्ट जू, मनूतयेत बुद्धं वाह्य क्रिया कारुड वांछवया आचार, विचार व व्यवहार पक्षया धर्म उपदेश बीगु गुगु अवस्थाय् गथे गथे याना बिज्याइ । वास्तवय् वसगोलया ईया तःधंगु आवश्यकता नं थ्व हे खः । धर्मया नामय् सुख–शान्तिया लागी ल-मि निसें खि-च्वत्र तकं माःगु, थःगु आयू तहाकेत कतःया स्वाःहि नके-त्वंके माःगु, स्वस्थ-जीवनया लागी पित्याःबले द्यां लायेगु व प्वाः जाःबले त्यंक नये माःगु, अने अने कथं च्वना अने कथं सना अनेक दिशा पाखे स्वये माःगु संस्कार-क्षेत्र बुद्धया शील, समाधि व प्रज्ञाया निंति आः नं तःधंगु संघर्षया विषय वस्तु खःनि । छें-छें दुगु अशान्ति व छेंया जहानपिनि थवं थवय्या इर्ष्या, द्वेष एवं कलहया कारण उखें थुखें खनीपि तर आचार, विचार व व्यवस्थाय् मखनीपित थ्व उपदेश थौं नं तःसकं मननीय जूनि । उकीसं विद्वान च्वमि थ्व उपदेशयात थौंकन्हेया पृष्ठभूमी तया विवेचना याना तःगु दु । थुकि याना शब्दानुकरण जक याइपित नं मिखा चायेका बी । थासय् थासय् उपमां खँ बांलाका व बःलाका तःगु दु । अले बाखं नं दुथाय् ला झन हे थ्व सफू सरल व सरस जुल ।

थ्व सफूया विषयवस्तु नेपाल भाषाया पाठकपिनि निंति मुक्कं हे न्हूगु मखु । भिक्षु अमृतानन्द महास्थविरं च्वया बिज्याःगु 'गृही-विनय' सफू व भिक्षु विवेकानन्द स्थविरं चिना बिज्याःगु पद्यमय 'गृही-शिक्षा'या विषयवस्तु नं थ्व हे खः । तर प्रत्येक सफूया थः थः कथं मू दु । थ्व सफूया नं थःगु हे विशेषता दु ।

अन्तय् आशा याना, गौतम-बुद्ध, बुद्धया अर्थनीति व आलवक सूलिपा वःगु थ्व विवेचनात्मक व विश्लेषणात्मक सफू गृही-प्रतिपत्तिया लसकुस पाठकपिसं लसतां याइ, हानं वसपोलयागु मेमेगु झझं बाबांलाःगु सफू नेपाल भाषाय् स्वातुस्वां दुहाँ वयावं च्वने दइ ।

श्रीघ :

—भिक्षु सुदर्शन

१८ चैत्र २०२५

नमो तस्स सम्मासम्बुद्धस्स

गृही-प्रतिपत्ति

माता पिता दिसा पुब्बा, आचरिय दक्खिणा दिसा
पुत्तदारा दिसा पच्छा, मित्ता मच्चा च उत्तरा ।
दास कम्मकरा हेट्ठा, उद्धं समण ब्राह्मण
एता दिसा नमस्सेय्य, अलमत्थो कुलेगिहि ॥

थ्व गाथा सूत्रपिटकया सिंगालवाद सूत्रय् अन्तरगतगु छपु विशिष्ठ धर्म-गाथा खः । गृहस्थ जीवन सुखं हनेत याये माःगु कर्तव्यया उपदेश थ्व सूत्रय् निर्देश याना तःगु दया थ्वयात 'गृही-प्रतिपत्ति' वा 'गृही-विनय' धया तःगु खः । अःपुक थुइगु भाषाय् धाःसा छें व छें च्वनोपिंत माःगु ज्ञान-विज्ञान हे गृही-प्रतिपत्ति खः । गृही-विनय खः ।

विनयया अर्थ खः, शिक्षित जुइगु । प्रतिपत्तिया तात्पर्य नं थन झण्डै थ्व हे खः । अझ धाःसा थ्व निगूयां पूर्ण अर्थ जुइ, सुखद अधिकार दयेकेत स्वच्छन्दं कर्तव्य पालन यायेगु । उकिं भिक्षु जीवन शिक्षित यायेत देशना याना तःगु धर्मयात 'भिक्षु-विनय' धाइ । अले गृहस्थ जीवन सुखी यायेत देशना याना तःगुयात 'गृही-विनय' धाइ । थ्वया आचरण हे गृही-प्रतिपत्ति जुइ । हानं थ्व याये ज्यू थ्व याये मज्यू धका 'आज्ञा' याना तःगु जुया विनययात 'आणा देशना' नं धया तःगु दु । शासन रूपी शरीरया हि हे विनय खः । उकिं गबले तक हि भिना च्वनी, जीवन सुखां लाना च्वनीथें भिक्षुपिं गन तक विनय गरूक जुइ अन तक शासन बांलाइ

व चिरस्थायी जुइ। उकिं हे 'विनयोनाम सासनस्स आयु' अर्थात् विनय धयागु शासनया आयु खः।

वथें हे 'गृही-विनय' या व्याख्या जुया च्वंगु 'सिङ्गालवाद सुत्त' या बांलाक अध्ययन व हृदयंगम याना तदनुसारं जीवन हना यंकल धाःसा गृहस्थ-जीवन धात्थें हे सुखमय जीवन जुइ। थुगु कथं 'सिङ्गालवाद सुत्त' गृह-जीवन प्रीतिप्रद, शान्तिमय, सुखद व मधुर यायेगु छगू कला व विज्ञानया दर्शन धाःसां ज्यू।

छें मानव-जीवनया विश्रामस्थल खः। थन हे मनूया जीवनया आपालं ई वनीगु। उकिं छें छिनीगु व परिवार शिक्षित जुइगु मनूया जीवनय् बच्छि मयाकया समय छिनीगु व शिक्षित जुइगु खः। हानं छें भिनिगु धयागु हे देश भिनिगुया जःग भिकेगु व बल्लाकेगुथें खः। कारण छेंया पुचः हे गां जुइ, गांया समुहं हे छगू प्रान्त दः वनी। अले प्रान्तया पुचलं देश जुइ। थुकथं देशया उन्नति थःथःगु छें छें शुरु यायेमाः। अले थ्व शुरु जुइत छिंगु वातावरण सामुहिक प्रयत्नं हयेमाः। आर्थिक आधार दयेकेत माःगु कथं कुतः यायेमाः। बरु खः, थथे आधार दयेवं हे जक छें उन्नत जुइ धयागु मदु। छेंया उन्नति व परिहानि जुइगु छेंया मां-बौ, पति-पत्नी व काय्-म्हाय्पिनिगु ल्हातय् नं दु। छाय्धाःसा छें च्वंपिं आचारशीलपिं निहतमानीपिं व कारुणिकपिं जुल धाःसा छें उन्नति व प्रगति पाखे न्ह्यब्यायेत लँपु दइ। अथे मजूसे आचारहीनपिं, क्रोधीपिं व दुःशीलपिं जुल धाःसा छें परिहानि पाखे छुतुं वनी। कारण धन दये मात्रं, परिवार दये मात्रं, जन्म जात उच्च कुल जुथे मात्रं जीवन सुखी जुइ मखु। थुपिं ला छेंया उन्नति व प्रगतिया निति बाह्य-शर्त खः। सुनां लुँ वहः आदि धन सम्पत्ति दये मात्रं जीवन सफल धका भालपी व वयागु मूर्ख-कल्पना जक जुइ। जीवन हनेत ध्यबा माः खः अवश्य। तर थ्वया उपलब्धि मात्र जीवनया उद्देश्य भालयाः च्वनेगु अले उकिया उपलब्धि निति व याः थ्व याः मदयेक याना जुइगु अझ

उपलब्ध जूगु धनया प्रयोग मयायेगु मनुष्य जीवनया निंतिं उचित मजू। असन्तोषं स्वत्तिक चिना तइबले लखपति जूसां वया जीवन न्ह्याइपुसे च्वनी मखु। थुजागु द्रव्य पिशाच जीवन अथवा ध्येबाया च्यः जुया वनेगु रूचि-पत्तया जीवन सफल जीवन धाइ मखु।

'सन्तुट्ठि परमं धनं' सन्तोष जुया च्वनेगु हे तःधंगु धन ख :। मेगु शब्दय् धाये माल धाःसा फुक्क धन स्वया तःधंगु धन हे सन्तोष धन खः। मां- बौ प्रति काय्-म्ह्याय् विरोधी जुल धाःसा, गुरु प्रति शिष्यपिं विरोधी जुल धाःसा, पति प्रति पत्नी विरोधी जुल धाःसा, मालिक प्रति नोकर विरोधी जुल धाःसा व छें शान्ति जुइ ला ? व अवस्थाय् शैक्षिक विकास जुइ ला ? व जीवन न्ह्याइपुइ ला ? व छेंया उन्नति याये फइ ला ? अहं – जुइ फइ मखु।

मां–बौपिसं काय्म्ह्याय् पिंत, वथें हे काय्-म्ह्याय्पिसं मां-बौपिन्त, गुरुं शिष्यपिन्त, अले शिष्यपिसं गुरुपिन्त; स्त्रीं पुरुषपिंत, पुरुषं स्त्रीपिंत, मालिकं नोरकतयेत, नोकरतयेसं मालिकपिंत थवं थवय् शिद्ध जुइ माःगु कर्तव्य निस्वार्थ रूपं परिहानि मजुइ कथं याना यंकल धाःसा हे जक छें व जीवनय् न्ह्यागु अवस्थाय् नं सुख शान्ति जुइ। न्ह्याइपु यइपु जुइ। थुपिं फुकया सुसंवृद्धि जुइ। उकिं छेंया परिवारपिं भिन धाःसा छें हे स्वर्गलोक ध :सां अप्वः खँ मखु। थः थम्हं कर्तव्य पूरा याना यंकेगु हे समाजया चारित्रिक धर्म खः। गृही-प्रतिपत्ती उल्लेख याना तःगु खुगू दिशा नमस्कार धाःगुया अर्थ उकिं अन्योन्य कर्तव्य परायण जुइगु खः। धात्थें हे खुगू दिशायात ल्हाः बिन्ति याना नमस्कार यायेगु धाःगु मखु।

खुगू दिशा

पूर्व दिशा, पश्चिम दिशा, दक्षिण दिशा, उत्तर दिशा, क्वय्यागु दिशा व च्वय्यागु दिशा याना जम्मां खुगू दिशा नमस्कारया विषयय् बुद्धं आज्ञा जुया बिज्यागु उपदेश थथे खः–

१. मां-बौपिं प्राणीपिनि निंतिं प्रथम परोपकारीपिं खः । उकिं मां-बौ हे पूर्वदिशा खः ।

२. कला काय्-म्ह्यायपिं थःसिबे लिपा दइपिं खः । उकिं थुपिं हे पश्चिम दिशा खः ।

३. आचार्यपिं दक्षिणा अर्थात् छुं बी योग्यपिं खः । उकिं थुपिं दक्षिण दिशा खः ।

४. पासापिं, सल्लाह बीपिं वा मंत्रीपिं थःत दुःख जुइगु बखतय् तरे याइपिं खः । उकिं थुमित हे उत्तर दिशा धया तल ।

५. श्रमण ब्राम्हणपिं ❀ गुणधर्म तःधंपिं च्वय्यापिं जुया च्वनी । उकिं थुमित हे च्वय्यागु दिशा धया तल ।

६. दास वा नोकरपिं थः स्वया क्वथ् च्वनीपिं वा दुःखीपिं जुइ । उकिं थुमित हे क्वय्यागु दिशा समान धया तल ।

ऊले थ्व खुगू दिशा प्रतिया पारस्परिक कर्तव्याकर्तव्य बांलाक बांलाक पूरा यायेगुयात हे खुगू दिशा नमस्कार यायेगु धाइ । थुगु कथंया खुगू दिशा नमस्कार यायेवं निगू लोकय् नं सुख-शान्ति जुइ । जय मंगल जुइ ।

आः थन थुपिं खुगू दिशाया विषयय् व नमस्कार यायेगु नियम वा प्रतिपत्तिया बारय छगू छगू याना विचाः यायें ।

पूर्व दिशा नमस्कार

[मां-बौ प्रति कर्तव्य]

'माता' शब्द पालि भाषाया शब्द खः । अयनं म्हुतुसि फाये-प्यपुंके यायेगु सयेके सीकेवं धाये फयेकीगु 'माता' शब्दया अर्थ न्ह्याह्मं मनुखं धयार्थें स्यू । थ्वया पर्यायवाची शब्द हे बिया च्वने माःगु मदु । अले जिम्ह काय् जिम्ह म्ह्याय् धका माया याइम्ह जुजा नका त्वंका व्वलंकीह्म मां या अर्थ बोधक थ्व शब्दय् भतिचाः विचाः यायेवं भाव व महत्ता समेतं बांलाक थुइ ।

❀ थ्व शब्द जन्मगतं प्रचलित जुइगु जातिवाचक शब्द मखु ।

'पिता' पालि शब्दया अर्थ नं नेपाःमितयेत थःगु हे भाय्या शब्दथें थू जू । थः काय् म्हाय्पिनिगु सुख ऐश्वर्य खना प्रीति जुइपिं जुया इमित हेर बिचार याना आरक्षा याइपिं जुया संसारय् मेमेगु वस्तु स्वया काय् म्हाय्पिंत प्रिय याइपिं जुया 'पिता' धाइ धका च्वया तःगु दु । पिता शब्दया हे नेपाल भाषाय् परियायवाची शब्द थौंकन्हय् व्यवहारय् यक्व दु । गथे :— बा, बबु, ब्वा, अबु ।

मां – बौ : पुण्यया पुसा पीगु बुँ

थ्व लोकय् पुण्य रूपी भिंगु बुँ प्यंगू दु धका क्यना तःगु दु । इपि प्यंगू प्रकारया पुण्ययागु पुसा पीगु बुँ खः— बुद्ध, श्रावक संघ, मां, बौ थुकथं जोवनय् धर्म वा पुण्यया निंतिं भोभो लुया जुइपिंत बुद्धं पुण्य रूपी पुसा पीगु बुं हे बुद्ध व श्रावक संघया भवलय् मां-बौ धका आज्ञा जुया बिज्यागुलिं स्पष्ट जू, मां-बौया प्रति झोगु छु कर्तव्य खः ! मेगु कथं विचाः याःसा थ्व पुण्य क्षेत्र जूसां पुण्य क्षेत्र मध्यय् थ्व हे छगू जक दुर्लभ मजू । बुद्ध जन्म जुइगु दुर्लभ । हानं बुद्ध जन्म जुल धायेवं जक छुं युग संघ दइगु जुया व निगूगु दुर्लभ खः । तर मां-बौ अथे मखु । मां-बौ झीत उलि मात्राय् दुर्लभ मजू । पुण्य यायेगु इच्छा दत धाःसा हानं पुण्य संचय यायेगु संस्कार दत धाःसा प्रत्येक जन्मय् हे धयाथें थःगु शक्ति अनुसारं कर्तव्य परायण जुया मां-बौया सेवा याना यक्व पुण्य कमाये याये फु । थुकथं पुण्य धका द्यो माला भोभो लुइगु बानि वांछुया छें सुखी यायेगु पुण्य नं कमाये यायेगु क्षेत्र मां-बौ झी छें हे दु । उकिं उत्तमगु पुण्य क्षेत्र जुया नं दुर्लभ मजूगु हे थ्व पुण्य क्षेत्रया मेगु विशेषता खः ।

मां-बौ हे न्हापांपिं गुरु

पालि साहित्यय् अथवा बौद्ध वाङ्मयात्मक संस्कारय् मां-बौपिंत 'पुब्बाचरिय' अर्थात् 'न्हापांपिं गुरुपिं' धया तःगु दु । थ्व

काय् म्हाय्पिंत नयेगु-त्वनेगु-पुनेगु, जुइगु-च्वनेगु, स्वयेगु-खँ ल्हायेगु आदि ब्याक्क जीवन सक्रिय व सत्तम यायेगु न्हापालाक मां-बौपिसं हे स्यना बी। थ्व हे कारणं न्हापां निसें बौद्ध-साहित्यय् मां-बौपिंत न्हापांपिं गुरु धया तःगु खः। वर्थे हे आधुनिक नागरिक शास्त्रं नं छें वा परिवार हे सामाजिक शिक्षाया न्हापांगु स्कूल धया तःगु दु। निसन्देह थ्व शिक्षालययां प्रमुख संचालक वा शिक्षक मां-बौ हे खः। अले हानं साधारण गुरुपिं भिम्ह स्वया छम्ह धार्मिक गुरु तःधं। धार्मिक गुरु सच्छिम्ह स्वया छम्ह धाइमा तःधं। धाइमां द्वःछिम्ह स्वया छम्ह बौ उत्तम। लाखम्ह बौ स्वया छम्ह मां उत्तम। थथे धका पुलांगु चारित्रिक शिक्षा सम्बन्धी बौद्ध साहित्यय् च्वया तःगु दु।

मां-बौ हे ब्रह्मा

मां-बौपिसं जीवनय् सुखया-स्वर्ग दयेकेगु शिक्षा अतुल्य हार्दिक रूपं एवं प्रेमपूर्वक बी। मां-बौपिसं सुगतिया मार्ग क्यना बी। थ्व अर्थय् हे शायद मां-बौ हे स्वर्गया स्वहाने समान खः धका बुद्ध-धर्म प्रकाश यानां तःगु जुइ। अझ पालि साहित्यय् 'ब्रह्माति माता पितरो' मां-बौपिं हे ब्रह्मा धका नं यक्व थासय् क्यना तःगु दु। मैत्री, करुणा, मुदिता व उपेक्षा थ्व प्यंगू ब्रह्मविहार गुपिं व्यक्तिपिंके दइ, इपिं हे ब्रह्मा जुइ। थुपिं प्यंगुलिं ब्रह्ममय गुण मां-बौपिंके नं दुगु जुया मां-बौपिंत ब्रम्हा धका धया तःगु खः। आः थन थुपिं गुणया हे भति चर्चा याये।

'मैत्री' मांयागु चित्तय् मचा गर्भवती जुइबले निसें दया वइ। मचा जन्म मजूतले गर्भस्थ मचायात छुं मजुइमा सुखी जुइमा धयागु भावनां विलिबिलि जाया च्वनीगु हे मैत्री खः। थथे मनं जक मखु, ज्ञां हे नं मचायात मज्यूगु जुइव न्हाक्क हे साःगु नयेगु त्वनेगु जूसां मनसे च्वनी। अले थःगु शरीरया आरक्षा सिबे मचाया आरक्षा याये वयात यया च्वनी।

मचात जन्म जुइगु अवस्थाय् गुलि तक दुःख कष्ट जू धयागु मां-बौपिसं तोता मेपिसं सी मखु। मचा जन्मं जुइवं हे वया थ्रति प्रेम व करुणां जाया वइ। मचा थुखे उखे म्हिता ब्वां ब्वां मजूतले मांयागु चित्तय् मचाया प्रति दया च्वनीगु चित्तयात करुणा धाइ। मांयागु करुणा थुलि तक बल्लाः कि वं थःगु ह्याउँगु हि हे तुयूगु दुरू याना त्वंकी। वैज्ञानिक यान्त्रिक शक्ति याये थाकुगु ज्या मांयागु बल्लागु करुणा-यन्त्रं याउँक हे स्वभावं हे याइ। अले बहनी द्यना च्वनेगु अवस्थाय् मचा ख्वया हल धायेवं न्ह्याक्व हे थाकुसां जुरुक्क दना करुणां लुमुगु हृदय दुम्ह मामं मचायात हेका दुरु त्वंकी। मचायागु खि-च्व भ्याः भतिचा हे घृणा मचासे सफा सुघर याइ। मचां नायूगु क्यातुगु ल्हातं दाइगु, तुतिं च्वातु च्वाइगु हे वयात जि मचा, जि मचा धयागु प्रेमभावं याना यया च्वनी। मनूया खँ छखे हे ति। थ्व मातृ-ममताया विचित्र गुण पशु पंक्षी वा प्राणी-जगतय् तकं भीसं खं। खिचा नये त्यलकि ल्वाइम्ह खः। तर वं उखें थुखें वना प्वादंक नया वया थः मस्तयेत ल्हया नकः वइ। धुँ स्वभावं हे गुलिखे प्राणी प्रति हिंसक व भयंकर। तर वं नं थःमचां दुरु त्वँत्वं तुतिं च्वातु च्वाइबले आनन्द ताइ च्वनी। गुलिखे प्राणीपिसं थःगु चंचल व अस्थिर स्वभावयात थः मचा हुर्के मजूतले स्थिर याना च्वं च्वनी।

मुदिता मनयागु प्रसन्न भावयात धाइ। थः मचा भतिचा तःधिक जुया हाव भाव याये सइगु अवस्थाय् थ्व मातृ-स्वभाव वा मातृ-मुदिता-चित्त बांलाक हे बुद्धि जुइ। ख ला थ्व नं मचां म्हिलाः लिसः भाव क्यने ससं निसें हे विकास जुइ। अले न्हापां फेतुइ सइबले, ल्ह्याइबले, तुकु तुकु पलाः छी सयेकीबले, ताका तुक खँ ल्हाये सइबले ला मांया मुदिता स्वभावं स्वर्गया स्वहाने त्वाथः हे झकं गये दुथें ताइ।

अनं लिपा ल्यायम्ह जुया वसेंलि वा ल्यासे जुया वसेंलि इमि आवाह विवाह जुया सुखं च्वं च्वनीगु अवस्थाय् मां-बौया मती जिमि

काय्-म्हाय्पिं सुखं च्वंच्वंगु दु धयागु गुगु भावना दइ वयात हे 'उपेक्षा' धाइ।

मां-बौया अनन्त गुण

बौद्ध ग्रन्थं न्हाबलें लोकय् अनन्त गुणपिनि खँया उल्लेख याइबले न्हथनो— 'थ्व लोकय् बुद्ध गुण अनन्त, धर्म गुण अनन्त, संघ गुण अनन्त, मातापिता गुण अनन्त।' उकिं हे हानं धया तःगु खः, "द्विन्नाहं भिक्खवे न सुप्पतिकारं वदामि मातुच्च पितुच्च" अर्थात् मां-बौपिसं याःगु उपकारयात काय् म्हाय्पिसं प्रत्युपकार न्हाक हे याःसां त्यासा पुलागु जुइ मखु। बुद्धं आज्ञा जुया बिज्यागु दु— मां-बौपिनिगु ऋण पुले धका सच्छिदँ आयु दतं मयापिं मांबौपिंत बौ जवय् बोहलय् मां खवय् बोहलय् तया काय्-म्हाय्पिसं सच्छिदँ तक अथवा जन्म भर तक कुबिया तःसां अझ विश्व चाह्य् वंसां प्रत्युपकार याःगु जुइ मखु। उलि जक मखु, सच्छिदँ साक्क भिंक नका त्वंका पुंका तःसां मां-बौयागु पूरा प्रत्युपकार याःगु जुइ मखु। धात्थें धाल धाःसा मां-बौपिनि ऋण पुले धका विश्वया अधिपति हे याना ब्यूसां ऋण पूगु जुइ मखु। उकिं थुगु कथं अनन्त गुणयात लुमंका मां-बौया प्रत्युपकारय् अथवा सेवा उपस्थानय् गबलें अलसि व प्रमादि जुये मज्यू।

सीवलिया उदाहरण

थः मचातयेगु प्रति मांयागु हृदयय् गुजागु ममता दु धयागु सीवलि स्थविरया मांयागु बाखनं झीत स्पष्ट रूपं क्यना तःगु दु।

सुप्पवासां न्हयदँ तक गर्भवती जुया तःसकं दुःख सिल। पुत्र जन्म जुये धुंका छन्हु वं बुद्ध प्रमुख भिक्षु संघपिन्त भोजन निमन्त्रित यात। थुलिमछि दुःख सिया नं हानं मेपिं मचाया इच्छा दनि ला धका बुद्धं बयाके न्यना बिज्यात।

अबले सुप्पवासां लिसः बिल, 'भन्ते भगवान, थपाय्चो दुःख सिया जन्म बी मांसां जितः छम्ह मचा ला छु थुजापिं न्हय्म्ह मचा दुसां यःनि।'

जुजु बिम्बिसारया उदाहरण

वथें तुं बौपिनि थः मचातय् प्रति गुलि ममता, स्नेह व प्रेम दु धयागु खँया उदाहरण कथं अजातशत्रुया अबु बिम्बिसारया जीवन चरित्र न्होने तये बहः जू।

अजातशत्रु जन्म मजूबले निसें वया बौ बिम्बिसारयात भविष्य-वाणी याःपिसं धया तःगु खः, अजातशत्रु वया परम शत्रु जुइ। उकिं ज्योतिषतयेसं वयात महारानीया प्वाथय् बले हे स्याना छ्वयेगु विचाः बिल। तर अबु जुइम्ह जुजु बिम्बिसारं थ्व खँ स्वीकार मयाः। थः सन्तानयात स्याके मब्यू। अजातशत्रु प्वाथय् दुबले हे महारानीया नं जुजुया जवल्हाः त्वाः ल्हाना हि त्वनेगु दोहल उत्पत्ति जुल। तर थ्व महारानीं धाये मछाः। व झन झन गंसि जुया वन। तुइसे च्वना वल। जुजुं कर कर याना न्यंबले खँ फुक्कं कन। जुजुं तुरन्त पुत्र स्नेहया आकांक्षाय् अविभोर जूगुया कारणं थःगु जवगु ल्हातय् घाः याना हि पिकया महारानीया दोहल शान्त याना बिल। उलि जक मखु, जन्म जुइ धुंका नं व राजकुमारयात स्याये धका यक्व कोशिश याःगु खः, तर जुजुं स्याके मब्यू। अजातशत्रुया कारणं अनेक गृह अशान्ति झंझं वइगु खंसां जुजुं शान्तिया निंतिं उपाय व कुतः यायां थः काय्यात ब्वलंकल। अझ वयात मबूनिबले निसेंया शत्रु धयागु अर्थय् ज्योतिषं अजातशत्रु धका नां छुत। तर जुजु बिम्बिसारं थः काय्यात मतिना पूर्वक कुणिक धका सःतेगु यात। अजातशत्रुयात कुणिक याना छ्वयेगु कुतः यात। खः, घटना चक्रं बिम्बिसारं थः प्राण कुणिकया ल्हातं फुके बिल, अन्तय् कुणिक अजातशत्रु नामं हे प्रसिद्ध जुल। अले बौद्ध साहित्यं नं लिपाया वयागु यक्व श्रद्धा आदिया सराहना याना नं थुजागु पितृ-ममता प्रति निर्मम अन्याय प्रहार याःगुलि वयात अजातशत्रु हे धया छ्वयेगु यात। अझ संन्यायनथें जागु महान् धर्मय् उपकारकगु ज्या यात नं वं पितृ-ममताया प्रति अपकारक

जुया न्यागू महा पापय् छगू पाप पितृ हत्या याःगुलिं व आखिर नरक हे वने माल ।

जुजु बिम्बिसारया पुत्र प्रति प्रेम स्पष्ट जुइगु मेगु छगू घटना वृत्तान्त पालि साहित्यय् उपलब्ध जू । छन्हु अजातशत्रुया पतिंचाय् तग्वःगु कै छगः वल, कै पाके जूबले कै स्याना व तःसकं ख्वया च्वन । बालक अजातशत्रुयात सुनानं हे ह्येके फुगु मखु । अले अबुह्म जुजु बिम्बिसारं थः काय् मुले तया ह्येका ह्येका वयागु कै दुगु पतिं म्हुतुइ तल । अथे कै दुगु पतिं म्हुतुइ तःबले व सुंक च्वन । जुजु बिम्बिसारं थः काय् सुंक च्वंगु याउँक च्वंगुया कारणय् व कै दुगु पतिं म्हुतुइ हे तया बीगु यात । हानं राजदरबारया ज्या याइबले नं थः काय् मुले तया वयागु पतिं म्हुतुइ तया तइगु याना च्वन । अथे हे कै दुगु पतिं म्हुतुइ तया तःबले संयोगवश अथें हे व पतिंया कै तज्यात । न्हि-हि जुजु बिम्बिसारया म्हुतुइ लात । बिम्बिसारं थः कायया ख्वाः स्वत । वया याउँक न्ह्यः वयेका च्वन । जुजु बिम्बिसारया मती वन, आः थथें कुमारया ल्हाः लिकाये धाये नकतिनि तज्यागु कैया घाः स्याः चाइ । मचा तस्सकं ख्वइ । मचां स्याःगु सह याये थाकुइ । थथे मती तया कै तज्याना वगु न्हि-हि फुकं मिखा तिसिना थम्हं हे घुतका छ्वत । हानं थ्व खँ महारानी छम्हसित सिबे सुयातं धा हे मधाः । छायधाःसा मां-बौपिसं थःगु उपकारया प्रेमया बाखं विशेष माःगु अवस्थाय् मखयेकं थः मचातयेत न्यंकी मखु ।

थथे प्रेमं ब्वलंम्ह राजकुमार ल्यायम्ह जुल । व देवदत्तया संगतय् लात । कुमित्र संगतय् वं थः बौयाके राज्यया लागी ख्वाः बन । जुजुं प्रेम पूर्वक थः कायया राज्य लः ल्हाना बिल । छायधाःसा बौम्हं गुहि नं मुनी व कायया निंतिं धका मथूम्ह हानं जुजु जुइ आयबूह्म अजातशत्रु धका बौम्हं थूसां आखिर वया मूर्खत्वं अबु धयाह्मसिगु मतिनाय् प्रभाव ज्वाये थाकु ।

बौया काय् प्रति गुजागु मतिना जुइ, वं गुलि थः कायया भिंतुनी धयागु खँया छगू मेगु उदाहरण बी।

छम्ह कवि साब हे प्रतिभाशाली जुल। व सकसियां थः। वया नां धात्थें जाः। सकसिनं वयागु गुण-गायन याना च्वनीगु। अले प्रशंसा जक न्यन्यँ वयात सुनानं थःत भतिचा निन्दा याइगु तकं न्यने मयया वल। व प्रशंसा प्रेमी थुलि जुल, वं थःगु विषयय् आलोचना याइगु तकं न्यने मफुगु स्वभावम्ह व जुल। उखे वयात बौम्हसिनं व प्रशंसा जक न्यना वेँ थ मजु अनियन्त्रित थ मजु धका बुलुं बुलुं झझं आलोचना यात। अनेक खँय् ब्वबीगु यात। छको निको मेपिनि न्होने नं थ्व हे प्रसंगय् ब्व बी। अले कायम्हसिनं विचाः यात, जित मेपिसं सुनां हे निन्दा मयाः, जिमि अबु छम्हसिनं हे जक निन्दा याइगु। थ्व छु खः? अझ खुशी जुये माःथाय् अःखः जितः ब्व जक बीगु। जिं कुलया इज्जत तया बिया। अय्नं जित थ्व बेइज्जत छाय्? छन्हु वं सह याये मफया मांयात थ्व खँ न्यंकल। तर अथे नं बौया पाखें ब्वबीगु द्यूगु मखु। झन जक थासय् थासय्लाक ब्वबीगु बढ़े जुल।

कविया मानस संसारय् दुःखया कारण असन्तोषया कारण मात्र बौम्ह जुल। वयात मेपिसं नं आलोचना याना हइ धका धन्दा जुल। अबुम्ह लिसे हाल, ल्वात, तर अय्नं वयात नियन्त्रण यायेत स्वयेगु व ब्वबीगु बौम्हं मतोतू। वया द्वेष झझं बढ़े जुया वन। ब्याक्क-सिनं प्रशंसा याः, थः हे अबु छह्म निन्दा याइह्म जुया वं थः बौयात सह याये मफुगु जुजुं वन। लोभ, द्वेष व मोहया स्वभावय् च्याना वने लात कि वं ब्याक्क सद्गुण हे नो याना बो यः। व हे खँ कविया संसारय् जुल। वं ल्हातय् चुपि काल। निन्दाया बदला चुपिं कायेगु खँ मनं कोछित। व चुपि ज्वना अबुम्हसिया कोठाय् वन। अबले वया ब्वा वया मां लिसे खँ ल्हाना च्वंगु खः। वया कलुषित चित्तय् छु खँ ल्हागुथें धका चिवाः कायेगु मती वन। खँ न्यना च्वन। थः मांम्हसिनं धया च्वन, 'छिं न्ह्याबलें थः कायया त ब्वबिया दी। माःसां म्वाःसां

छाय् ब्वबिया दोगु ? मचाया मन दिक्क जुइ । छिं छाय् थथे भनं म्वाः मदुगु कारणय् नं ब्वबिया दिया ?' बौम्हसिनं धाःगु ताये दत, 'छं छुं हे मस्यू । सी नं मखु । जिं छाय् कायय्यात ब्वबिया च्वना, व जिं हे जक स्यू ।' खँ न्यन्यं कविया झन हे तं पिहाँ वल । वं पिने च्वना मनं मनं लिसः बिल, 'छं हे जक मखा सी ।' हानं बौह्मसिगु सः ताये दत, 'यदि जिं इलय् ब्वबिया मच्वंगु जूसा छं काय् गन थ्यन जुइ । छु जुल जुइ व छं सी मखु । जिं उलि ब्वबिया मच्वंगु जूसा क्वाना मच्वंगु जूसा ब वें चाःह्म जुया छुं भाःपी हे फइ मखु । आः हे नं वया जि मयः । वं जिगु आलोचना तकं न्यने मफये धुंकल । उकिं धात्थें ला जिं वयात अथें ब्वःबिया च्वनागु मखु, वयागु हे भलाइया लागि जक ब्वबिया च्वनागु खः । हानं धात्थें ला जिं वयात गुलि म्हुतुं ब्वबिया च्वना उलि हे मनं प्रशंसा याना च्वनागु दु । जि काय् प्रख्यात जूगु न्यने दुगु स्वये दुगु जिगु लागि गुलि हर्ष, गुलि आनन्द वया बयान यानां साध्य मजू । अझ मेपिसं प्रशंसा याःगु व जिं ब्वबियागु उति ग्यनी मखु । जिगु म्हुतुया ब्वः मनया सुवाः खः, लय्ताः खः, थः काय् स्यनी धयागु धन्दा खः ।' थुलि खँ न्यने मात्रं पिने चुपि ज्वना स्याये धका च्वं च्वंम्हं फये मफुत । कोथाय् दुब्वाना बौम्हसिगु तुति ज्वना क्षमा फ्वन । वं धाल, 'जिगु दुषित कल्पनाया बारे क्षमा याना दिसँ । छिगु गुणयात जिगु बुद्धिया अहमतां वैगुण भालपा । जि छिगु हत्या याये धका वया । जित क्षमा याना दिसँ, क्षमा याना दिसँ ।'

थुकथं मतिना प्रेम दुपिं न्हागु कथं नं भिंतुनीपिं मां-बौपिनिगु न्हाकव हे सेवा टहल याःसां प्रामाणिक कथं गुणया तुलनाय् व सेवा सत्कार याःगु हे जुइ मखु । मां-बौपिनि प्रत्युपकार यायेगु हे खःसा धार्मिक धापू कथं मां—बौपिन्त मां-बौपिके दुगु स्वया नं अप्वः सद्-गुण थःके हया सन्मार्ग प्रदर्शन यायेगु व शील पालन व प्रदर्शन यायेगु, विशुद्ध प्रज्ञाया लँपु चायेकेगु छगू हे जक उपाय दु । मां-बौ

प्रति भगवान बुद्ध नं थ्व हे आदर्श कयना बिज्यात। भगवान बुद्ध थः मांयात स्वर्गय् वना अभिधर्मया उपदेश कना बिज्यात धयागु खँ उल्लेख याना तःगु दु। हानं वसपोलं बौयात अर्हत् मजूतले उपदेश बिया अर्हत् फलय् प्रतिस्थापन याना बिज्यात। अले बुद्धया अग्रश्रावक सारिपुत्र महास्थविरं थःगु महापरिनिर्वाण न्ह्यो थ्व हे आदर्शया अनुशरण याना बिज्यात। ब्रह्मा-विश्वासीह्म थः मांयात थःह्मं थुइकागु खंकागु सद्उपदेश बिया सम्यक् दृष्टिह्म याना श्रोतापत्ति फलय् थः मांयात प्रतिष्ठापन याना तिनि वसपोलं परिनिर्वाण प्राप्त याना बिज्यात।

थौंकन्हे प्रायः मनूतयेके मां-बौपिनिगु सेवा सत्कार यायेगु व वन्दना मानादि यायेगु लज्जायागु कारणथें भालपीगु स्वभाव वःगु दु। गुगु बांला मजू। खः, अथे धका मां-बौ प्रति वन्दनाया अर्थ तुति जक अन्यान च्वनेगु मखु। बुध्दं आज्ञा जुया बिज्यागु दु—

यो मातरं वा पितरं वा, जिण्णकं गतयोब्बनं।
पहुसन्तो न भरति, तं जञ्ञा वसलो इति।

गुह्मसिनं बुढा बुढी मां-बौपिन्त थःके दयेक दयेक नं उपस्थान याइ मखु, नके त्वंके याइ मखु, उम्ह व्यक्ति चण्डाल नीच खः। अर्थात् व मनुष्यत्वय् हीन खः। दुरात्म व क्षुद्र खः।

थ्वया विपरीत सुनां मां-बौया सेवा याइ, वयात देवतापिसं रक्षा याइ। मां-बौया सेवार्थ त्यागी-जीवनं नं बाधा बी मज्यू। उकिं हे बौद्ध विनयं भिक्षुपिसं मेपिं सुयातं लही मज्यूसां मां बौपिन्त सेवा याये ज्यू धका धया तल। अले गुलिखे भिक्षुपिसं थः बुढा बुढीपिं मां-बौपिन्त भिक्षान्न नका समेतं सेवा उपस्थान नं यात।

समाजय् थः ब्वलने धुंका थः समर्थवान जुइ धुंका मां-बौपिन्त ल्वमंका छ्वइपिं नं मदुगु मखु, तर व पशु धर्म जक खः। उकिं चेतनशील मनुष्य जुया थःत नके त्वंके याना तःधिक याना ब्यूपिंत थः सुखं च्वनाथें मां-बौपिन्त नं सुखित व मुदित यायेगु सभ्य समाजय्

न्हाह्मसिनं नं मयासें मगाःगु कर्तव्य खः । मां-बौपिन्त पूजा मयाम्हं त्रिरत्नया पूजा याःगु हे नं जुइ मखु । बुद्ध, धर्म व संघया न्हाक्व हे भक्ति भाव याःसां मां-बौपिनि सेवा सत्कार मयात धाःसा इपिं धात्थें-थाकिं बौद्ध जुइ मखु ।

खः, मां-बौपिंके जक दोष वा दूर्बलता धयागु दइ हे मखु धाये मफु । अथे नं उकी च्यूताः तया थःगु पाखें शिद्ध जुये माःगु कर्तव्य पालन मयाये मज्यू । गुम्हसिया यथार्थ रूपं मां-बौया पूजा यायेगु इच्छा जुइ वं क्वय् च्वयागु बुद्धया न्यागू उपदेश कथ यायेमाः धयागु गृही-प्रतिपत्ती च्वनीपिनि धर्म खः –

(१) *भतो ने भरिस्सामि* – मचां निसें जित पालन पोषण याना तःधिक याना ब्यूपिं जिम्ह मां-बौपिनिगु तुति तिके माःसा तुति तिकेगु, काः लखं वा ख्वाउँ लखं माःगु कथं मोल्हुकेगु, नयेगु, त्वनेगु व च्वनेगु बन्दोबस्त याना बीगु, रोगी जुइगु बखतय् सेवा सुश्रूषा यायेगु, दुःख जुइबले स्वयेगु आदिया लागी तत्पर जुया च्वने धका विचाः याना च्वनेगु थ्व न्हापांगु कर्तब्य खः ।

(२) *किच्चं नेसं करिस्सामि* – मां-बौपिनिगु सरकार सम्बन्धी ज्या व मेमेगु छें बुँ सम्बन्धी ज्या नं बुलुं माःबले थम्हं कया इमित याउँका बीगु । अले मां-बौपिसं याना तःगु प्रबन्ध स्वया बांलाक वा मां-बौया पाखें जुया च्वंबले स्वया सुव्यवस्थित जुइक इमि ज्या याना इमित सन्तोष बीगु ।

(३) *कुलवंसं ठपेस्सामि* – कुलवंशया परम्परां वःगु सामाजिक चारित्र वारित्र कार्य लोममंकुसे आरक्षा यायेगु । मां-बौपिसं कमे याना तःगु छें बुँ धन-सम्पत्ति मस्यंकेगु । छुं मखुगु कल्पना वःसां थ्व कुल परम्परायात मल्वःगु ज्या जिं याये मज्यू धका मयायेगु स्वंगूगु कर्तव्य खः ।

(४) *दायज्जं पटिपज्जामि* – मां-बौपिनिगु पाखें काय्-म्हाय्-पिन्त दइगु अंश काये योग्यम्ह जुइगु यायेमाः । मां-बौपिसं अंश बी

न्ह्यः अथवा ज्याया भार बी न्ह्यः काय्-म्ह्याय् सुवच जूगु स्वयेगु इच्छा याइ। उकिं सुवच व व्यवहार-कुशल जुयेगु स्वयेमाः। अले प्राप्त जूगु अंश म्वाःगुली खर्च याना फुके मज्यू। भार ब्यूगु ज्या स्यंका बी मज्यू। ब्यूगु अंशय् थम्हं अभिवृद्धि याये फयेकेमाः। अले थुकिं मां-बौपिन्त प्रीति ब्यूगु जुइ। मां-बौपिनिगु श्रमया धनय् जक मोज मज्जा याना च्वनीपिं सत्पुत्र वा पुत्री धाइ मखु। थम्हं नं कमये याना आय व्यय मिले याये सयेकेमाः। आय व्यय अनुसारं खर्च याये मसल धायेवं भविष्य जीवन अंधकारमय जीवन जुइ। उकिं बुद्धं थथे धया बिज्यागु दु—

एकेन भोगे भुञ्जेय्य, द्विही कम्मं पयोजये।
चतुत्थञ्च निधापेय्य, आपदासु भविस्सति॥

थम्हं कमाये यानागु धन प्यब्व थलेमाः। छब्व नयेया लागी, उकी निब्व ब्वति थम्हं याना च्वनागु ज्याय् वा व्यापारय् छयलेया लागी, उकी ल्यंगु प्यब्व ब्वति आपद विपद जुइबलेयात स्वथना तयेमाः।

गुम्हसिनं मां-बौपिनिगु ध्येबां जक मोज मज्जा याना थम्हं कमाये मयासें च्वनी, वया पाखें मां-बौयात सुख-शान्ति प्राप्त जुइ थाकुइ। छायधाःसा वया पाखें मां-बौपिन्त तःधंगु उपेक्षा वा निन्दा जुइ। उकिं मां-बौपिंके अंश कया, मां-बौपिं नं आरक्षा यायेगु अंश नं आरक्षा यायेगु प्यंगूगु कर्तव्य खः।

(५) *पेतानं कालकतानं दक्खिणं अनुप्पदस्सामि*— परलोक प्राप्त जूपा मां-बौपिं लोमंका छ्वयेगु सत्पुरुषपिनि धर्म मखु। समयानुसारं गुण लुमंका पुण्य बीगु यायेमाः। मां-बौपिनिगु नामं थःथःगु श्रद्धा अनुसारं धार्मिक क्रिया, सामाजिक क्रियाय् अनुबल बी फयेकेमाः। यदि धन दया वन धाःसा स्कूल मदुथाय् स्कूल दयेकेगु, आरोग्यशाला मदुथाय् आरोग्यशाला दयेका बीगु, आर्थिक ग्वाहालि मदया अध्ययन याये मफुपिन्त अध्ययन यायेत ग्वाहालि बीगु आदि कुशल कर्म याना मां-बौपिनिगु गुण लुमंका पुण्यानुमोदन यायेगु थ्व न्यागूगु कर्तव्य खः।

गुम्ह व्यक्ति हृदयं निसें श्रद्धा तया मां–बौया सेवा सुश्रूषा याइ वया दिन प्रतिदिन अभिवृद्धि जुइ। 'माता पितानुकम्पी तस्स महानाम कुलपुत्तस्स वुड्ढियेव पाटिकंखा नो परिहानि।' मां–बौपिनिगु अनुकम्पा आशीर्वाद दुपिं मस्तयेगु उन्नति जुइ सिबे परिहानि गबलें जुइ मखु।

मां–बौपिनिगु आशीर्वाद देवतापिनिगु आशीर्वाद स्वया तःधं। मां-बौपिं काय्-म्हाय्पिंत आशीर्वाद बीत न्हाबलें तयार दु। उकिं ब आशीर्वाद फया कायेगु काय्-म्हाय्पिनिगु अधिकार व कर्तव्य खः।

उकिं मां-बौया उपस्थान यायेगु महान पुण्य कार्य खः। तःधंगु कुशल क्रिया खः। थथे थुइका दास दासीया पाखें जक भर मकासे थम्हं हे नके, त्वंके वस्त्राभरण बियेगुली सतर्क जुयेमाः।

काय्-म्हाय् प्रति मां-बौपिनि कर्तव्य

बौद्ध-दर्शन वा बौद्ध-आचार विचार एक पक्षीय सत्य जक मखु। उकिं मां-बौ प्रति काय-म्हाय्पिनि कर्तव्यथें काय्-म्हाय्पिनि प्रति मां-बौपिनिगु कर्तव्यया चर्चा नं बौद्ध-साहित्यय् याना तःगु दु।

'पुत्तावत्थु मनुस्सानं' – अर्थात् मनूतये छगू अतुल्य तःधंगु धन सन्तान नं खः। उकिं हे थःगु जीवन तकं परित्याग याना थः मस्तय् आरक्षा याइ। विना गुण धर्म तःधिक यानां बा जुयां छुं महत्व मदु। तःधिक जुया वःलिसे हे वयाके गुण धर्म नं वृद्धि जुयावं वनेमाः। अले हे जक मां-बौ व काय्-म्हाय्पिनि दथुया पारस्परिक कर्तव्य पालन बांलाक जुइ फइ।

गुण धर्मया दृष्टिं तुलनात्मक कथं मस्त स्वथी प्रकारयापिं दुधका पाली साहित्यय् च्वया तःगु दु। मां-बौपिंके स्वया अप्वः गुण धर्म दुपिंत 'अतिजात पुत्त' धाइ। मां-बौपिंके ति जक गुण धर्म दुपिंत 'अनुजात पुत्त' धाइ। मां-बौपिंके स्वया हीन गुण धर्मपिन्त 'अवजात पुत्त' धाइ 'अतिजात पुत्त' दयेकेत क्वय् च्वया तया कथं मां-बौपिसं काय्-म्हाय्पिन्त संग्रह यायेमाः।

१. पापा निवारेति– थः मचातयेत पापं लिचिलेगु स्वभाव दयेका बीगु मां-बौया न्हापांगु कर्तव्य खः। मचातये भविष्य मां-

बौया ल्हातय्। उकिं मचातयेगु उत्थान व पतन जुइगु मां–बौपिनिगु ल्हातय् हे धयां अतिशयोक्ति मजू। मचां निसें मचातये आश्रय हे मां–बौपिं नापं जुइ। न्हापां वं गुगु बानि थःके दयेकी, व छेंया अनुकरणं दयेकी। उकिं छें व छेंया परिस्थिति बांलायेमाः। मां–बौपिं शिक्षित सुशील व सत्यवादी जुइमाः। थःपिं अशिक्षित हे जूसां मस्त शिक्षित यायेमाः। थौंया जमानाय् थःपिंथें मस्त दुर्बल हृदयपिं याये मज्यू। उकिं इमि न्ह्योनय् बौ तयेगु, झारे याकेगु थें जाःगु अन्ध व दुर्बल चित्तया ज्या–खँ याये मज्यू। इमित स्वास्थ्य सम्बन्धी खँ नये त्वने च्वने द्यनेया खँ स्यनेगु तोता न्ह्यागु स्यूसां अने अनेगु द्यः गनेद्यः जक पूजा यायेगु भाबय् थुने मज्यू। मस्तयेत जन्त्र क्वखायेगुथें जाःगु इमिगु संस्कारय् घाना बीगु महान दुर्बलता मेगु छुं हे मदु। छुं मखुगु याइगु अवस्थाय् ब्वबीगु व दायेगु छखें दण्ड बीगु खःसा मेखें मस्त स्यंकेगु नं जुइ यः। थुइके सीके बिया कोमल हृदयं व बानि तोतिके बीगु दकसिबे बांला।

उखें थुखें वनेगु बखतय् गनं गोतुल धाःसा वयात तुं दायेगु बोबीगु, याये मज्यू। मचात ख्वल धायेवं स्व भौ बल, स्व स्व ख्याः बल धका मखुगु खँ ल्हाना मस्तयेत ख्यायेगु उचित मजू। थुकिं थाना मस्तय् मानवता अमानवता खना ग्यायेगु संस्कार च्वं वनो। अंधकारय् थम्हं छुं मामां थः हे ग्याना च्वनेगु बानि व सशंकित चरित्र दया वनी। इमिगु नाइसे च्वंगु मन क्यातुगु सीथें खः। झीसं छु दयेके यल, व दयेके ज्यू। मचातये चित्तय् मचाबले छु नुगलय् स्वचात व तःधिक जुइ धुंका नं स्वचाना च्वने यः।

हान छुं वस्तु प्वनीबले न्हापां मदु धया लिपा हानं दाजुयात वा किजायात कने मत्य धया बीगु मचातयेत झूठ खँ स्यनेथें खः। लिसें कतः थ्याना थः कति लाकेगु बानिया विकास थुजागु चरित्र हे जुजुं वनी। मां–बौ दाजु–किजा तता केहेंपिनिगु मस्तयेत तायेके मज्यूनिगु खँ मचातये न्ह्योने ल्हाये मज्यू। अले मेपिनि न्ह्योने 'खराबम्ह

मचा' धका हेला यायेगु योग्य मजू। हानं थ्वयात जिं सुधार याये मफुत धका वांछ्वेगु थः हे मसया जक खः। न्ह्यागु रोगयात नं छगू हे वासः पायछि जुइ मखु। थ्वया नमुनाया निंतिं छपु जातक बाखंयात लुमंके बहः जू।

उपाय कौशल शिक्षा

छह्म जुजुया काय् छम्ह दु। वं सुनानं धाःगु खँ मन्यं। वयात आखः छगः धका स्यने फुगु नं मखु। जुजुं यक्व उपाय यात। तर छुं हे शिप चले मजू। छन्हु थःगु उद्यानय् च्वंम्ह तापसयात वयागु धया खँ मन्यंगु स्वभाव व अवगुण कना न्ह्याथे याना नं वयात शिक्षित याना ब्यू धका जुजुं बिन्ति यात।

तापसं व राजकुमारया स्वभावया न्हापां थःम्हं अध्ययन यात। आखः स्यने न्ह्यः न्हापां आखः स्यना बी माःम्ह मचायात गुरुम्हं ब्वनेमाः धयागु खँ व तापसं स्यू। हानं स्यना काःम्ह सयेका काये मफुसा व गुरुं छुं स्यंगु हे जुइ मखु धका नं वं चाः। उकिं व तापसं राजकुमारयात निं न्हापां ब्वन। वं थुल, वयागु व्याक्क धया खँ मन्यंगु स्वभाव व आखः मब्वंगुया कारण हे वयागु चण्ड स्वभाव खः। उकिं तापसं न्हापां वयागु चण्ड स्वभावनिं मदयेके माःगु खन। थुकिया निंतिं उपाय व उचित समय मालावं च्वन।

छन्हु तापस राजकुमार नापं वगीचाय् चाह्य वन। अन प्यलांगु ति जक तःमागु नीहःमां छमा खन। तापसं राजकुमारयात उचित शिक्षा बीगु उपाय खन। तापसं धाल, 'राजकुमार, व सिमा हः छहः कया छको स्व।' राजकुमारं का थपीचा हःगु छहः हः नं छु काये थाकु धका मती तया हः चप्फुना काल। तापसं हानं धाल, 'राजकुमार, आम हः छको म्हुतुइ तया स्व। वया सवाः गय् च्वं।' राजकुमारं धात्थें धायेवं धायेसात नीहः म्हुतुइ तया न्ह्यल। खाइसे च्वन। राजकुमारं [illegible]याये मफुत। वना खतं "थ्व थपीचामां बले हे

थपाय्च्वः खाइसे च्वं धाःसा तःमां जुइबले गुलि खाइसे च्वनीगु जुइ। थ्वं गुलि मनूया म्हुतु स्यंका बीगु खइ" धाधां सिमा लिना वांछ्वत।

अले तापसं नाइक ल्हाः ज्वना प्रेम पूर्वक धाल, 'राजकुमार, वथें गुह्य मचां निसें चण्ड, व तःधिक जुइबले गुलि जक चण्ड जुइगु जुइ। चण्ड स्वभावं याना मचाबले ला वयात धया खँ जक न्यने मास्ते मवइ, आखः ज्वने मास्ते मवइ। तर लिपा थुकिं याना व मनू हे अनियंत्रितह्म जुइ। अले अशिक्षां मूर्ख जुया वं आपालं मनूतयेत विनाश याइ। अजःम्ह मनूयात गथे राजकुमारं खायूगु नीहःमां मयया वांछ्वया वथें हे जननां लिना ख्याना छ्वइ। वयात वांछ्वइ। उकिं राजकुमार, चण्ड स्वभाव धयागु थःके गुलि दु गुलि मदु धयागु खँय् थःम्हं हे विचाः यायेमाः। अले चण्ड स्वभाव मदयावं लिसे सद्गुण दयेके मन दया वइ। मचां निसें हे थःके गुण-धर्म अभिवृद्धि याये फयेकेमाः।'

थथे तापसं धाःबले राजकुमारया मनय् मछिसे च्वना वल। अले राजकुमारं खः बा धका मनं चायेकल। हानं थःगु चण्ड स्वभाव विषयय् विचाः यात। बुलुं बुलुं वयाके मेपिसं धाःगु विशेषतः मांबौनं धाःगु खँ न्यने यःगु स्वभाव दया वल। वं मचायेक हे वयाके भिह्म मनू जुइगु कुतः दया वन। व शिक्षित नं जुल।

उकिं माकःजा स्यना प्याखं ल्हुइ। भयानक जंगलि जनावर धुँ भालु ला तालिम याना मनुखं थः ल्हातय् यत्थे तइ। छुं मस्यूपिं पशु पंक्षीत ला इशारां ज्या याये सःपिं जुइ। मैंनां खँ ल्हाइ। उकिं माला च्वन, खालि उपाय कुशलतापूर्वक शिक्षार्थीया मनोविज्ञान ज्वनेगु अले बांलाक शिक्षा बीगु। थथे जूसा गुलिखे भीगु निराशया कँथय् आशाया स्वां ह्वइ।

उकिं मचाबले निसें छुं मखुगु चरित्र दयाबल धाःसा तुरन्त मदयेका छ्वयेगु कोशिश यायेमाः। मां-बौपिसं काय्-म्ह्याय्पिन्त प्राणी हिंसा, खुँज्या, व्यभिचार, मखुगु खँ ल्हायेगु व मद्यपान यायेगु थुपिं न्यागू ज्यां अलग यानां तयेमाः।

२. *कल्याणे निवेसन्ति*— भिंगु ज्या पाखे न्ह्यब्वाका तयेगु मचा-खाचा प्रति मां-बौपिनिगु थःगु पाखें शिद्ध जुइ माःगु निगूगु कर्तव्य खः।

गतानुगतिक लोकय् मस्तय् चरित्र निर्माण जुइगु जूया निंतिं इमिगु न्ह्योने मां-बौपिसं बांलागु चरित्र क्यनेगु थःपिनि पाखें जुइमाः। अले हे इमिसं सचरित्रता थःगु जीवनया अंग याना यंकी। बांलागु बचंह्म जुइगु, सभ्य शिक्षित जुइगु, सदाचारी जुइगु, आपत विपत परे जुइगु बखतय् अधैर्यम्ह मजुइगु, सुख दुःखय् चित्त शान्त व मध्यस्थह्म जुइगु, थम्हं यानागु ज्या सिद्ध मजूतले उत्साही जुयेगु, थःगु भरोसा थम्हं काये फुम्ह जुइगु, परोपकारी जुइगु आदि गुण धर्म अभ्यास याका तयेत थःपिनिगु थ्व अभ्यासया दसु इमि न्ह्योने तइपिं थःपिं हे जुइमाः। मां-बौपिसं मस्तये न्ह्योने यदि थः मां-बौपिं दुसा आदर व सम्मान सत्कारया व्यवहार यायेमाः। अले हे मस्तयेसं थःत लिपा अथे याइ। गुम्हसिनं थः मचाया न्ह्योने थः मचाया मांयात बांमलागु व्यवहार याइ, वं थः मचा पाखें बांलागु व्यवहारया आश यायेगु व्यर्थ खः। अले थः मचाया न्ह्योने हे थः मचाया मांयात दाल धाःसा थ्वया अर्थ छं नं थः जहानयात लिपा थथे हे दायेमाः धका साहस व शिक्षाया पुसा पिना बीगु जुइ।

विश्वन्तरया काय्-म्ह्याय् जालि व कृष्णाजिनी वृद्धम्ह ब्राम्हण खनेवं ग्याना बिसि बना पुखुली सुला च्वन। अले अबुम्हं सःतूबले निको तक सःतका च्वनेगु बांमलाः भालपाः 'यो बा' धका धाधां अबुया न्ह्योने थ्यंक वन। थथे निको तक सःतिके म्वाक छको सःतेबले हे वयेगु कथं, धया खँ न्यंम्ह सुवचम्ह यायेगु अभ्यास थः मस्तयेत याका तयेमाः।

छगू उपायं याना मज्यूसा मेमेगु उपायं याना बांलाक मस्त छथले सयेकेमाः। मस्त ज्वना विहारय् बनेगु, वन्दना यायेगु, शील कायेगु, बाखं न्यनेगु, आदि गुण धर्म स्वभाव मचां निसें अभ्यास याकेगु

तःधंगु कर्तव्य भालपीमाः । थ्व प्रसंगय् अनाथपिण्डिकया उपाय कुशलता लुमंके बहः जू ।

बुद्धया प्रति अगाढ श्रद्धावानह्म अनाथपिण्डिकया काल धयाम्ह छम्ह काय् दु । तर वया बुद्ध-दर्शन, धर्म-श्रवण व संघ-सत्कार यायेगु इच्छा धाःसा भतिचा हे मदुगु जुया च्वन । छन्हु बौम्ह अनाथपिण्डिकं विचाः यात, थ्वयात न्ह्याबलें थथे जुइका तयेगु जिगु कर्तव्य मखु । थथे मती तया अनाथपिण्डिकं थः काय्-कालयात सःता धाल, 'पुत्र, छ छन्हु विहारय् वना शील कया बाखं न्यना वा । छंत जिं दोछि दां बी ।' धात्थें व काल धनया लोभं विहारय् वना बाखं न्यना शील समाधान याना वये धया वन । वना छथाय् याउँक चचिंछ द्यना सुथ न्हापां दना छें लिहाँ वल । मां-बौपिनि जिमि काय् म्हिगः शील काम्ह नये पित्यात जुइ धका काचाकाचां भोजन न्ह्योने तये हल । तर व मचां भोजन यायेगु मखु, जित बी धयागु दां ग्व धका हाला च्वन । बौम्हं वयात दोछि दां बी हल । अले ध्येबा कया कालं भोजन यात ।

अथे हे छको हानं वया बौम्हं धाल, 'पुत्र काल, छ विहारय् वना शील काः हुँ । धर्मोपदेश न्यं । तर बाबु, छं न्यनागु छत्वाःचा धर्म खँ लुमंका जित कं वा । जिं छंत हानं दोछि दां बो ।' थ्व खँ न्यना धात्थें व हानं विहारय् वन । विहारय् शील काये धुंका बाखं न्यन । बाखं न्यंम्हसिया छत्वाःचा खँ लुमंका याकनं बिस्युं वये धयागु जक मती । तर भगवान बुद्धं वयागु मन खँ सीका बिज्यात । अले वं लुमंके मफइगु कथं बुद्धं बाखं कना बिज्यात । वं च्वय्यागु पद ल्वमन धायेवं क्वय्यागु पद लुमंका तये धका मती तया एकचित्त याना बाखं न्यन्यं च्वन । थथे एकचित्त याना बाखं न्यंबले हे आर्यधर्मयागु न्हापांगु त्वाथः श्रोतापत्तिल्वय् व स्वयं थ्यन ।

अनं लिपा व विहारं छें लिहाँ वल । बौम्हसिनं दोछि दां न्ह्योने तया बिल । तर अबले वं मछासे च्वंकल । लिपा बौम्हं नं वयागु व सुधार

जूगु चरित्र थुल । थुकथं क्रमशः कालया स्वभाव बांलाना वन ।

३. *सिप्पं सिक्खापेन्ति*— शिल्प विद्या अध्ययन याकेगु कार्य-म्हाय् प्रति मां-बौपिनिगु स्वंगुगू कर्तव्य खः ।

माणिक छगू मूल्यवान रत्न खः । माणिक गुलि गुलि थित, उलि उलि हे वया मूल्यवृद्धि जुइ। मनुष्य जीवन मूल्यवान रत्न सिबे नं रत्न खः । अले गुलि गुलि जीवनय् शिक्षा दीक्षा दइ उलि उलि हे जीवन मूल्यवान जुइ । उकिं मां-बौपिसं थः मस्तयेत भविष्यया तारा जुइगु शिल्प शास्त्र अध्ययन याके हे माः । अले थ्वया निंतिं मां-बौपिसं आर्थिक संकष्ट भति भति जूःसां फये फयेकेमाः । बरु खः, शिक्षा प्रणालि देशया बहुसंख्यक जनताया हितपक्षगु सभ्यता व संस्कृतियात ल्वेक जुइमाः । मस्तयेत शिक्षा कम से कम वयागु थःगु मां-भाषां व सरलं जुइमाः । विषययात थुइकेत भाषा मजूसे भाषायात थुइकेत विषय जुइगु बोझ बीगु मचा प्रति गहनतम् अपराध यायेगु खः । मचाया भाषां शिक्षा बिया विषय वस्तु थुइके व प्वंके सयेवं तिनि अन्य भाषां शिक्षा बीमाः ।

शिक्षाया लिसे लिसें धार्मिक अध्ययन नं परमावश्यक जू । धार्मिक गुण मदुगु शिक्षा पद्धति चि मदुगु तरकारिथें, नांगागु सिमाथें बा फुसुलुगु थलथें खः । कारण मनुष्य जीवनय् मानसिक सुख दयेकेत थ्व मदयेकं मगाः ।

थौंकन्हे प्रायः मनूत धर्म शब्द खना ग्याः । जिं स्वयेबले थ्व मसिया मथुया हे जक खः । धर्म धयागु हे दया, अनुकम्पा, परोपकार, सहिष्णुता, एकता, भ्रातृत्व, नैतिकता व कर्तव्य पालन खः । यदि थुपिं गुण धर्म सुयातं मयःसा व धर्म खना ग्याये माः । मखु धयागु जूसा गुह्म व्यक्तियाके च्वय् धयागु गुण दु, वयाके धर्म दु । हानं वं जिं धर्म माने मयाना धाःसां वास्तवय् वं धर्म माने याना च्वंगु हे दु ।

थौंकन्हे नेपाःया अधिकांश शिक्षित धाइपिं जनतां हे थःगु भाय्यात प्रमुख स्थान मब्यू । विदेशी भाषाय् अंग्रे जी भाषायात अप्वः

स्थान ब्यू। जिगु विचारं थ्व उचित मजूथें च्वं। थुकिया अर्थ थ्व मखु, अंग्रेजी ब्वने हे मज्यू। थ्व भाषा विश्वया माध्यम भाषाथें जूगुलिं व ब्वनेमाः अवश्य ! थःगु भाषा बांलाक तोतेवं थः जन्मदाता मां तोता मेह्म मां नाः वनेथें जुइ। गुगु देशय् व ब्वलन व देशया स्वभाव हे बांलाकं तोतेत स्वयेगु कृतिमतां भिं याइ मखु। मातृत्व व मातृभाषाय् ममता मदुह्म सिके मनूया पौरुष भाव हे मदु धाःसां ज्यू। अबु मल्यूसे ब्वाजु लीगु वा अराष्ट्रियता थुजागु दर्शनं हे पिज्वया वइ। झीसं नं जिपिं नेपाली, जिमिगु वस्त्र नेपाली वस्त्र धयागु भावना थःके दयेकेमाः। अले जक झीगु जाति, सभ्यता व संस्कृतिया समुचित सुरक्षा जुइ।

मां-बौपिसं शिक्षाया नाप नापं शिल्प नं स्यने कने यायेमाः। शिल्प कला थःके ल्हातय् दयेका च्वनेगु नं छगू मांगलिक कर्म खः। मात्र शब्द विद्यां संसारया सुख शान्ति सम्भव मदु। शब्दया आदर्श ला आदर्श आचरण यायेत छगू माध्यम जक खः।

न्ह्याक्व हे धन-सम्पत्ति दुसां ज्या धयागु सयेका हे तयेमाः। उकिं थःगु जीवन सफल हे जुइ सिबाय अफसल जुइ मखु। सिद्धार्थ-यात नं यशोधरा विवाह यायेत धनुष विद्यादि शिल्पया दक्षता क्यने माल। "सिद्धार्थ छुं हे शिल्प मसः, उजाम्हसित जिमि म्ह्याय् बीवं वयात अनाथ यायेथें जुइ" धका धाःगु उक्ति बौद्धपिसं शिक्षा काये फयेकेमाः।

धन दुसां यदि शिल्प विद्या मंत धाःसा व धन नं परिहानि जुया वने फु। धन धयागु न्ह्याबलें दइ मखु। झन शिक्षा मदयेवं ला धनया परिहानि जुइ छुं हे थाकु मजू। क्वय् च्वया तयागु बाखनं झीसं थ्व खँ सीका काये फु—

छह्म सेठ दु। वया काय् छम्ह नं दु। वयात अबुम्हं तःसकं माया याः। जिगु कुलय् थुलिमछि धन दु, उकिं छाय् थ्व काय्यात थ्व आखः इखः ब्वनेगु व शिल्प स्यनेगु दुःख बी धयागु वया विचाः। धनमत्ता जक जुया काय्यात अर्थ मज्जां नकः त्वंहा यत्थे संहा तया तल। लिपा तःधिक

जुया वसेंलि बिबाह याना बिल । बुलुं बुलुं वयाके शिक्षा मदुगुया कारणय् विचाः यायेगु शक्ति हे मदया वन । मद्यपान यायेगु, जू म्हितेगु, मिसातये प्याखं स्वयेगु बानि वृद्धि जुयावं वन । अबुम्ह दतले अथे नं थुकिं छुं तःधंगु हानि मयाः । लिपा अबुम्ह मदयेवं थ्व बानि वयात झं स्यंकल । वया थुजागु हे स्वभावपिं पासापिसं वयात ह्वाये फक्क ह्वात । सलीचाय् व कौया दावाय् छु मन्ह्यं ? थःगु छेँ बुँ व थःथिति सकलया सुख-शान्ति सलीचा छगलय् न्ह्यं हे न्ह्यं । कौया दावाय् पाना ह्वाना फुका छ्वये छु थाकुगु व ताउ माःगु हे मखु । वं थथे हे यायां सलिचाय् तया त्वँत्वं, कौया दावाय् पापां ह्वाह्वां वेश्यातये हाव भावय् जुजुं मूर्खपिं पासापिनि वाहवाहय् छें फुकल, बुँ फुकल । तर वयागु थःगु चाला धाःसा मफु । वं थःगु दक्क दिक्क हे सर्वस्व फुकल । वयाके अले छुंछुं हे मंत । पासापिं नं छखे चिला वन । थुखे थःके शिल्प विद्या छुं हे दुगु मखु । अन्तय् वया भ्यगःचा छगः ज्वना प्वना नये माल ।

वस्तुतः धन स्थिर यायेत वा वृद्धि यायेत नं कुतः माः, बुद्धि माः । अझ धात्थें धाःसा धनया सिबे शिल्प विद्या स्थिर खः । उकिं प्रज्ञावानपिं धन दु धका अभिमान याना सुंक च्वनी मखु । इमिसं छुं न छुं शिल्प विद्या सयेका च्वनी ।

शिल्प निगू प्रकारया दु । छगू अनगारिक शिल्प, मेगु आगारिक शिल्प । प्रव्रजितपिनि चीवर सुइगु, रंग छियेगु, हीगु आदि थःत माःगु उपकरण फुक्कं दयेके भिंके सयेकेगुयात हे अनगारिक शिल्प धाइ । आगारिक शिल्प गृहस्थपिन्त माःगु व्यावक शिल्प कलायात धाइ । न्हापा न्हापाया शिल्प कला ख्वीप्यंगू प्रकारया दु । थौंया शिल्प नं तात्विक कथं थुपिं हे ख्वीप्यंगूलो दुथ्याये फु । यगु शिल्प जुइमा, गुकिया लक्ष्य परया हिंसा पीडा व दुःख जुइ, अजागु शिल्प स्यना काये मज्यू ।

४. पतिरूप दारेन संयोजेन्ति – थः मस्तयेत योग्यगु वयसय् इमि इच्छानुसार हानं इमित भि जुइगु कथं आवाह विवाह याना बीगु प्यंगूगु मां-बौपिनिगु कर्तव्य खः। गृहस्थ जीवनय् आवाह विवाह आवश्यक जू। तर योग्य कथं विचाः मयासें आवाह विवाह जुल धाःसा गृहस्थ जीवन मिया छेंथें जुइ।

भगवान बुद्धं अंगुत्तर निकायय् आज्ञा जुया बिज्यागु दु, गृहस्थ जीवनया सहवास प्यंगू प्रकारया दु।

(१) प्रेत व प्रेतनी सहवास,

(२) प्रेत व देवी सहवास,

(३) देवता व प्रेतनी सहवास,

(४) देवता व देवी सहवास।

मिजं व मिसा निम्हं दुःशील दुराचारी जुल धाःसा इमिगु जीवन प्रेत व प्रेतनीया जीवन धाःसां ज्यू। अले इमिगु सहवासयात प्रेत व प्रेतनी सहवास धाइ।

मिजंम्ह धाःसा दुःशील, दुराचारी व मद्यपान याइम्ह। तर मिसाम्ह सुविनीत व सदाचारीम्ह। थथे जुल धाःसा इमिगु सहवासयात प्रेत व देवी सहवास धाइ।

मिजंम्ह धाःसा शीलवान, सदाचारी जुल। मिसाम्ह दुःशील, दुराचारी व मद्यपान याइम्ह जुल। थथे जुल धाःसा इमिगु सहवासयात देव व प्रेतनी सहवास धाइ।

अले मिजंम्ह व मिसाम्ह निम्हं शीलवान, सदाचारी व इमानदार जुल धाःसा इमिगु सहवासयात देव व देवी सहवास धाइ।

उकिं आवाह विवाह यायेगु बखतय् परीक्षा याना भविष्य सुधार जुइ कथं विशेषतः देव व देवी सहवास जुइक याये सयेकेमाः। थ्वया निंतिं परिवारपिं सकलें सुना बांलाक विचाः यायेमाः। विचाः यायेबले धन, जन, रूप व कुलय् जक यायें मज्यू। वयस व गुण-धर्मय् हे बांलाक विचा यायेमाः। वयसया विषयय् विचाः याना

बिवाह मयायेगुलिं समाजय् अनेक दुर्गुण दयावं च्वनो । गुण धर्मय् विचाः यायेगुली तापाकं न्यनाया भरे गाका छ्वइगुलिं, अविश्वासनीय फलित ज्योतिषय् पत्याः तया जातः त्वः मत्वः स्वयेगुलिं पारिवारिक जीवनय् अशान्ति दया च्वन। लिसें बौद्धतयेसं बहुविवाह, वृद्ध विवाह, बाल विवाह व असमान विवाह यायेगु वा याकेगु तोतेमाः ।

५. *समये दायज्जं नियादेन्ति* : समय स्वया दायाद बीगु मां-बौपिनिगु न्यागूगु कर्तव्य खः । दायद वा धन सम्पत्ति निष्पक्ष जुया इना बीगु कारुणिक मां-बौपिनिगु कर्तव्य खः । काय्पिन्त जक माने याना अत्वः बीगु, म्ह्याय्पिन्त म्ह बीगु दृष्टिकोण ठीक मजू । विशेषतः म्ह्याय्पिंत क्वसः बिये धुनेवं पार भाःपी मज्यू । लिपा नं इलय् बिलय् माः माः बले फुफुथें सहायता व सहयोग यानावं च्वनेमाः । अले भौतिक क्वसः लिसें आध्यात्मिक क्वसः अर्थात् नैतिक क्वसः नं विशाखा उपासिकायात वया बौम्हं ब्यूथें बीमाः । व नैतिक क्वसः झिगू दु । गथेः—

१. *अन्तो अग्गि बहि न नीहरितब्बो* : दुने च्वंगु मि पिने पित बी मज्यू । थन दुने च्वंगु मि धाःगु थः ससःमां, ससः अबु व थः मिजंयागु दुगु छुं अवगुण खः । अले थ्व पित बी मज्यू धाःगु खः, मेपिन्त कने मज्यू । छायधाःसा थुकिं छें ल्वापु जुइ । मिच्याःथें जुइ ।

२. *बहि अग्गि अन्तो न प्पवेसितब्बो* : पिने च्वंगु मि दुने दुत हये मज्यू । थन पिनेयागु मि धाःगु मेपिसं समःमां, ससः अबु व थः स्वामीयागु अवगुण धाःसां छें वया कने मज्यू धाःगु खः । छायधाःसा थुकिं नं शान्ति भंग जुइ फु । कलहया मि च्वाये फु ।

३. *दन्तस्सेव दातब्बं* : बीम्हं सेत बीमाः । सुनानं थःके छुं बस्तु काः बल अथवा त्याः वल धाःसा लित बी हइपिंत बीमाः । आपद विपदय् तावकालिक सहायता थःतथें गबलें गबलें मेपिंत नं माली । हानं पारलौकिक थथे ग्वाहालि यायेगु थःथिति वा जःला खःलाया धर्म नं खः ।

४. *अददन्तस्स न दातब्बं* : मबीम्हसित मबीमाः । गुम्हसिनं फ्वना काइगु बखतय् उगुं थुगुं चाकुसे माकुसे च्वंक खँ ल्हाना थंकी । तर बीत्येका चाःहीका व ह्येका बी मखु । उजापिन्त बिल धाःसा वस्तु नं फुइ । मित्रभाव नं मदया वनी । अझ छें नं ल्वापु जुइ ।

५. *अददन्तस्सपि ददन्तस्सपि दातब्बं* : मब्यूपिन्त नं ब्यूपिन्त नं बीमाः । थ्वया अर्थ खः, गरीबपिं थःथितिपिं थःगु छें वइगु बखतय छुं माल धाःसा हानं लित ब्यूसां मब्यूसां उपकारया दृष्टि बीगु ।

६. *सुखं निसिदितब्बं* : सुखं फेतुइमाः । गुगुं थासय् च्वनेबले थः ससःमां, ससः बौ वा स्वामी वइगु अवस्थाय् दने माली । उकिं अजाथाय् च्वंगु सुखं च्वंगु जुइ मखु । च्वनेत ल्वःगु थःगु थाय् ल्यया च्वने सयेकेमाः ।

७. *सुखं सुज्जितब्बं*: सुखं नयेमाः । न्हापां ससःबौ, ससःमां, स्वामी व परिवारपिन्त नके त्वंके यायेमाः । अले थः नयेवं याउँक व सुखपूर्वक नये दइ ।

८. *सुखं निपज्जितब्बं* : सुखं द्यनेमाः । ससःबौ, ससःमां व स्वामी आदि हने माःपिं परिवारपिं फुक्कं द्यने धुंका द्यनेवं जक सुखं भौमचा धयापिं द्यने दइ ।

९. *अग्गिपरिचरितब्बो*: ससः बौ, ससः मां व थःस्वामीपिंत मिथें भाःपाः व्यवहार यायेमाः । गथे मियात बांलाक व्यवहार यायेवं उकिं न्ह्यागुं थःगु ज्या सिद्ध जुइ, वथें इमि प्रति व्यवहार पायछि जूसा थःगु भिं जुइ । अले गथे मि छ्यले मसयेवं उकिं छें नं भष्म याइ, थःगु प्राण तकं काइ । वथें हे ससः अबु, ससः मां व स्वामी प्रति बांलाक व्यवहार याये मसयेवं भौमचाया गति जुइ ।

१०. *अन्तो देवता नमसितब्बानि* : दुनेया देवतायात नमस्कार यायेमाः । सःसः बौ, सःसः मां, थः स्वामी कुलया हने माःपिं दुनेया व्याक्क परिवारपिंत गौरव सम्मान तयेगु हे दुनेया देवता वा कुल देवतायात नमस्कार यायेगु खः ।

थुपिं झिगू ओवाद उपदेश मां-बौपिसं थः काय् म्हाय्पिन्त बी मा:गु त:धंगु दायाद खः। मां-बौपिसं थःथितिया लागि काय्-म्हाय् निम्हं समान खनेमाः। न्हागु कार्यय् नं निम्हं उत्थें खना कर्तव्य पूरा याना यंकल धा:सा अन अवश्य नं शान्तिया अभिवृद्धि जुइ।

गुरु व शिष्य

भिंगु लँपु क्यनीम्हयात गुरु धाइ। हानं व क्यंगु भिंगु लँपुइ वनीम्हय त शिष्य धाइ। मां-बौपिसं जन्म जक बी, गुरुपिसं संसार पार याना बी धयागु उक्ति अतिप्रसिद्ध जू। यदि लँपु क्यनीपिं गुरुपिं मदुगु जूसा अन्धाथें जुया च्वने माली। थःगु दोष थम्हं हे खनी मखु। व अप्वः मेपिसं जक खनी। धात्थेंम्ह गुरुं थः शिष्ययात न्हाबलें प्रेमपूर्वक परोक्षात्मक मिखां स्वया च्वनी। वयागु गुण व दोषया सम्बन्धय् विचाः याना च्वनी। कारुणिक स्वभावम्ह गुरुं शिष्यया न्हाबलें भिंतुनी। कोमल हृदयं ओवाद उपदेश बिया सुमार्ग क्यना बी। उकिं गुरुं क्यना ब्यूगु लँपुं वनेगु शिष्यया त:धंगु कर्तव्य खः।

गुरु शिष्यया सम्बन्ध बौ व काय्या सम्बन्धथें जुयेमाः। महावग्ग पाली प्रकाश याना त:गु दु, "*आचरियो भिक्खवे अन्तेवासिकम्हि पुत्त चित्तं उपट्ठा पेस्सति। अन्तेवासिनो आचरियम्हि पितु चित्तं उपट्ठापेस्सति।*" अर्थात् भिक्षुपिं, गुरुं शिष्ययात काय्यातथें स्नेह यायेमाः। बौम्हं काय्यात स्नेह याःथें यायेमाः। शिष्यं नं गुरुयात बौथें भालपी माः।

थथे गुरु लिसे सम्बन्ध व स्नेह दया वन धा:सा, आदर सत्कार दया वन धा:सा व शिक्षण-काल विवाद रहित जुइ अले वं सुवच जुया अनेक शिल्प, शास्त्र व आचारया शिक्षा अःपुक याउँक प्राप्त याये फइ।

गुरु प्रति शिष्यया कर्तव्य

गुरु प्रति शिष्यया न्यागू कर्तव्य दु।

१. उट्ठानेन : दना यायेगु कर्तव्य पालन। तापाकं निसें वया च्वंम्ह गुरुयात थः च्वनागु आशनं दना वना आदर गौरव तयेमाः।

अभ थः सयेका सीका न्ह्याक्व हे तःधंगु पदय् थ्यंसां गुरुपिंत गौरव मतयेगु सत्पुरुष धर्म मखु । गौरव तयेमाःपिंत गौरव तयेगु छगू माङ्गलिक कार्य नं खः ।

गुरु प्रति गौरवया बारय् सारिपुत्र भन्तेया आदर्श धात्थें प्रेरणाप्रद जू ।

सारिपुत्र गृही जीवनं पिहाँ वया प्रव्रजित जुया बिज्यात । हानं संजयया संघय् दुहाँ बिज्याना नं वसपोलयात संजयया उपदेशं संतोष मजू । उकिं धात्थेंगु धर्मया निंतिं चाःचाः हिला च्वन । थथे हे चाःचाः हिला धर्म मामां जुया च्वंबले अस्सजि भन्तेया पाखें बापु धर्म गाथा न्यंबले सारिपुत्र श्रोतापत्ति जुल । अनं निसें अस्सजि भन्तेयात वसपोलं गुरु थापना याना बिज्यात । लिपा सारिपुत्र भन्ते अग्रश्रावक जुल । वसपोलया कीर्तिकथा न्ह्योने अस्सजि भन्ते छुं हे मखुत । तर अय्नं वसपोलया लागी अस्सजि भन्ते गुरु हे ! सारिपुत्र भन्तेनं गुरुयात न्ह्योने जकमखु न्ह्योने मदुबले नं नियमित कथं गौरव तया बिज्यात । अस्सजि भन्ते च्वना बिज्याःगु दिशा पाखे स्वया न्हिं स्वको वन्दना यायेगु वसपोलया नियम हे जुया च्वन । हानं द्यनीगु बखतय् गुरु पाखे छथों लाका द्यना बिज्याइगु । गबलें हे तुति लाका द्यना बिमज्याः ।

२. *उपट्ठानेन* :– गुरुपिनि सेवा उपस्थान यायेगु शिष्यपिनिगु निगूगु कर्तव्य खः । उपस्थानया अर्थ गुरुयात माःगु वस्तु स्वया बीगु व रोगी जुइबले सेवा यायेगु खः ।

३. *सुस्सुसाय* : गुरुं धाःगु खँ न्यना स्यने कने याःगुली ध्यान तया व अनुसारं ज्या याना यंकेगु शिष्यपिनिगु स्वंगूगु कर्तव्य खः । निक्वः स्वक्वः धाये म्वाःक छको धाइबले हे सुविनीत सुवच जुये फयेकेमाः । अथे धका गुरुं धायेवं हे पत्याः याना व कथं न्ह्यागुं ज्या याये माःगु मदु । अहिंसक बालक अंगुलिमाल गुरुया खँय् तप्यंक पत्याः याना हे कुख्यात डाकु जुल । उकिं गुरुं जक धायेवं नं मज्यू । थःगु न्ह्यपुं नं विचाः याना स्वीकार याये योग्य अयोग्य सीकेमाः ।

गुरुयागु उत्तम ओवाद शिष्यं शिरय् फया कायेगु बोधिसत्व-गुण धर्म नं खः। अफ उचितगु ओवाद जुइव न्ह्याम्हसिनं ब्यूगु जूसां ग्रहण याये योग्य जुइ।

छन्हु सारिपुत्र भन्तेया चीवर च्व तहाकः जुया बँय् लुया च्वन। श्रामणेर छह्मसिनं थ्व खना निवेदन यात— 'भन्ते, छलपोलयागु चीवर च्वः बँय् लुया च्वन।' सारिपुत्र भन्तेनं चीवर बांलाक पुना बिज्यात। हानं श्रामणेरया न्होने वना धया बिज्यात—'श्रामणेर, छंगु थ्व बचं-यात नमस्कार याना। स्व, आः जिं बांलाक चीवर पुने धुन। जिगु दोष क्यना जित तःसकं हे भिं यात।'

सारिपुत्र छम्ह अनुबुद्ध खः। तर थुकथं वसपोलं नं न्हय्दँ दुह्म बालक श्रामणेरं क्यना ब्यूगु खँय् विनम्र जुया श्रामणेरयागु ओवाद-यात गुरु ओवादथें स्वीकार याना बिज्यात। धात्थें धाःसा थ्व हे महा-पुरुषपिनिगु लक्षण नं खः।

बुद्ध-धर्म अनुसारं न्ह्याक्व हे विद्वान जूसां न्ह्याक्व हे प्रज्ञावान जूसां 'परतो घोष प्रत्यय' मेपिंके मन्यंकं श्रोतापत्ति फल ज्ञान प्राप्त जुइ मखु। ओवाद हे उज्ज्वल भविष्यया छपु लँपु खः। गुह्मसिनं झोगु थःगु दोष क्यनी, वयात थःगु निधान याना तःगु रत्न क्यना ब्यूह्मथें भालपीमाः। थःगु ख्वालय् च्वंगु हाकः थम्हं खनी मखु। उकिं थःगु दोष क्यना ब्यूह्म व्यक्ति खना तं पिकायेगु मखु। बरू वयात थःह्म कल्याण मित्र व सत्पुरुष भालपाः वया प्रति कृतज्ञ जुयेमाः। अले व दोष मदयेका थंकेगु स्वयेमाः।

४. *पारिचारिय* : याये माःगु कर्तव्य पालन परिचर्या हे गुरु प्रति शिष्यया प्यंगूगु कर्तव्य खः। थःत स्यना बीगु शिल्प विद्या अनुरूप गुरु गौरवया रूपय् गुरुपिन्त सेवा सत्कार यायेमाः।

५. *सक्च्चं सिप्प पटिग्गहनेन* : बांलाक शिक्षा अध्ययन यायेगु हे मेगु अर्थय् गुरु प्रति तःधंगु गौरव तयेगु खः। दक्ष व विलक्षण बुद्धि दुपिं शिष्यपिन्त गुरुपिसं विशेष रूपं ध्यान तइ। थुकिं निगू पक्षयात नं

जन समुदाय पाखें तःधंगु गौरव प्राप्त जुइ।

शिल्प शास्त्र मसः मस्यूपिं व्यक्तिपिं पा मदुपिं झंग थें खः। प्रज्ञालोकथें तःधंगु आलोक थ्व संसारय् मेगु छुं हे मदु। "पञ्ञा नरानं रतनं" मनुष्यपिनि तःधंगु रत्न हे प्रज्ञा खः। कारण व मनुष्य जीवन सार्थकताया ताःचा खः। विद्वता थः ल्यूल्यू वयाच्वंगु निधान याना तःगु रत्नथें थः। मूर्खतयेत गनं हे थाय् मदु। हँय्या दथुइ कोथें जुयेका च्वने माली। 'विद्वान् सर्वत्र पूज्यते' विद्वानयात सकभनं पूजा याइ। गन विद्या दइ, अन धन अवश्य नं दइ। अझ धन स्वया विद्या गुलिखे च्वय्। गुलि विद्वानपिनि पाखें देश, जाति व समाजया सेवा जुइ, उलि धनीपिनि पाखें गबलें जुइ फइ मखु।

उत्साही शिष्यपिसं शिक्षा अध्ययनया नाप नापं थःगु स्वास्थ्यया बारय् नं विशेष रूपं विचाः यायेमाः। अलसीभाव परिहानिया निंतिं हेतुथें औचित्य भावं पिनेया अप्वःगु उत्साह नं स्वास्थ्ययात परिहानिया हेतु खः। न्ह्यागुं नं मध्यम रूपं याये सयेकेमाः। सितारया तार छ्वासुल धाःसां मधुर स्वर पिहाँ वइ मखु। तःसकं कसे यात धाःसां व चब्बुइ। अप्वः उत्साह याइपिं शिष्यपिनि स्वास्थ्य वीणाया तारथें चब्बुइ फु। गुलिं गुलिं विद्यार्थीपिं न्हापा लिपा कोशिश मयासे परीक्षा थ्यंका स्वास्थ्यया विचाः हे मयासे न्ह्यः पाः याना सफू स्वया च्वनी। उकिं भविष्यय् ल्वयया निंतिं पुसा तया बी।

न्ह्याक्व हे विद्वान जूसां यदि व रोगी जुया च्वन धाःसा वयागु विद्वतां न थःत हे लाभ जुइ न व परयात हे प्रयोजन दुगु जुइ। उकिं विद्वता लिसें 'आरोग्य परमा लाभा' 'निरोगो जुइगु हे तःधंगु लाभ' धयागु शिक्षा नं काये सयेके माः।

थौंया समाजय् शिष्य शिष्यापिनिगु चरित्र-धर्म थन धया तःगु कथं स्वःसा अल्प मात्र जक पुरे जू धाःसां ज्यू। थथे जूगु थौंकन्हेया शिक्षा-प्रणाली ब्वनेगु व ब्वंकेगु निगुलिं जीविका वृत्तिया लागी जक जुया च्वंगुलिं खः। ब्वंकीम्ह गुरु व विद्वान शिष्यपिनि

जीवन उपार्जन अवश्य जुयेमाः खः । तर थ्वया कारणय् गुरु व शिष्य निगू पक्षय चरित्र-धर्म नं हीन जुइ मज्यू ।

न्हापा न्हापा आचार्यपिनि प्रति तःधंगु उत्तरदायीत्व दु । हानं न्हापा गुरु धका माने याइगु विद्वान, गुणवान, शीलवान, करुणावान व आदर्शवानपिंत खः । थ्व हे कारणं मां-बौपिनि न्ह्योने सिबे शिष्यपिं आरक्षित जू । गुरु व शिष्ययां पारस्परिक हित व सुख जू । इमि पाखें थःगु व परयागु बांलाक उन्नति व अभिवृद्धि जुइ । अले समाज व देशया सेवा याये फइ ।

शिष्य प्रति गुरुया कर्तव्य

गुरु प्रति गथे शिष्ययां कर्तव्य दु, अथे हे शिष्य प्रति गुरुया । कारण शिष्ययां चित्तय् भक्तिभाव अभिवृद्धि जुइगुया हेतु हे गुरु पाखें शिष्यपिनि कारणय् थःगु पाखें शिद्ध जुइ माःगु बेला बखतया कर्तव्य पालनं जुइ । अप्पायात चा माः, चायात अप्पा माः । पारस्परिक सम्बन्ध द्वारा हे जक सर्व कार्य शिद्ध जुइ । शिष्य प्रति गुरुया कर्तव्य नं न्यागू दु –

१. *सुविनीतं विनेन्ति* : शिष्यपिन्त सुविनीत व शिक्षित यायेगु गुरुया न्हापांगु कर्तव्य खः । शिष्यपिं शिक्षित यायेया लागी ओवाद बीगु व आदर्श क्यनेगु परम आवश्यक जू । गुरुं गुलि भिंगु उपदेश बिल उलि हे गुरु थः स्वंयं भिना बीमाः । गुण भिन धाःसा शिष्य भिनेत लँपु चाःथें जुइ । आदर्शवान गुरुपिनि शिष्यपिं आदर्शवान जुइ । हानं धात्थें धाःसा शिष्यपिनि जीवनय् उजापिं गुरुपिनि प्राप्ति हे इमि लागि आशीर्वाद थें खः ।

गुण धर्म शिक्षित मजूगु विद्या बीष दुम्ह सर्प च्वनाच्वंगु च्वाःजय् छुं थें खः । व तःसकं भयानक अन्तरायुक्त युक्त जुइ । उकिं शास्त्र ज्ञान व धर्म ज्ञानया बौद्धिक विकास नाप नापं सदाचारया अभ्यास नं याकेमाः । गुरु जूपिं ज्ञान, गुण व आचरणं हे आदर्शवान जुइ फयेकेमाः । धया तःगु नं दुः –

अत्तानं एव पठमं, पटिरूपे निवेसये ।
अथञ्ञ मनुसासेय्य, न किलिसेय्य पण्डितो ॥

न्हापां थः योग्यगु गुणय् च्वना जक परयात ओवाद बीगु यात धाःसा मेपिनि पाखें निन्दा जुइ मखु । थुजाम्ह पण्डितया प्रशंसा हे जक जुइ ।

चीधीपिं मस्त मखुगु लँपुं छ्वयेगुथें जाःगु मानव समाज प्रति तःधंगु अपराध थ्व पृथिवी मेगु छुं अपराध मदु धाःसां ज्यू । उकिं मस्तये प्रति सुदूर भविष्यय् थ्यंक कल्पना मयासें मतो छु वल व धायेगु उचित मजू । उकिं वयात जाति प्रेम, धर्म प्रेम, देश प्रेम, व मानव प्रेम धयागु हे मदुम्ह छम्ह विचित्रम्ह प्राणीथें याना बी ।

देशया उन्नति व अवन्नति शिक्षाय् निर्भर जुइ । गन शिल्प बःला, अन हे देश बःलाइ । खः, भाषा छगू निगू सयेवं हे, लेख छगू निगू च्वयेवं तुं अथवा सफू छगू निगू च्वये फयेवं हे तुं व शिक्षित जूगु धाइ मखु । छायधाःसा शब्द चालचुलु यायेगु ज्ञान व तर्कयात कशरत याकेगु दक्षता दये मात्रं मानव समाज सुखी जुइ मखु । उकिं कृषि उत्पादन, औद्योगिक उन्नति, वैज्ञानिक विकास, अले चारित्र व वारित्र धर्मया आस्थापूर्ण प्रतिपालन यायेगुयात हे शिक्षित जुइगु धाइ । उकिं शिक्षाय् सर्वांगीन भौतिक विकासया स्थान दयेमाः लिसें थ्वया व्यवहार बांलाकेत धार्मिक शिक्षा अत्यन्त आवश्यक जू । भौतिक उन्नतिं वाह्य उपकरणय् सुख सुविधा जुइ, शुद्ध धार्मिक प्रगतिं आन्तरिक स्वभाव वा चरित्र शान्ति सुखया पक्षय् तिबः बी । बहु धार्मिक अध्ययन साम्प्रदायिक भावना पिज्वइगु व अंध-विश्वास एवं कट्टर भाव अप्वः जुइगु कथं जुइ मज्यू । पित्याःम्हं न्ह्यागुं पाप याः बने फु ' वथें धार्मिक ज्ञान मदयेवं न्ह्याक्क दःसां असन्तोष जुया पाप याः बने फु । उकिं धार्मिक अध्ययनय् वा एकता, समानता, परोपकार व अनुशासनया नैतिक गुण-धर्मय् तिबः बीमाः । थुकिं थःगु छें, थःगु समाज व देशया

सुधार जुइ । मेमेगु देशं बुद्धया उपदेश हे धात्थेंगु नैतिक-शिक्षा भालपाः च्वंगु व थः नालाच्वंगु दु धाःसा झीसं थथे मखंका व थः नाला मच्वनेगु लज्जाया कारण खः ।

लंका छगू बौद्ध देश खः । थौं तक वं बुद्ध-धर्मयात प्राणथें आरक्षा याना च्वन । सिंहल जाति धाःसां बौद्ध जाति धाःसां छगू हे, सिंहल धर्म धाःसां बुद्ध-धर्म धाःसां छगू हे धाधां इमिसं बुद्ध-धर्म माने याःगु जिमित माने याःगु खः, बुद्ध-धर्मयात उपहाश निन्दा याःगु जिमित उपहाश याःगु खः धका सिंहनाद याइ । मेमेगु शिक्षा नाप नापं धार्मिक शिक्षा नं अनिवार्य भालपाः आइतवारया छुट्टी खुनु विहार विहारय् च्वंगु 'धर्म पाठशालाय्' वनी अन धर्मया शिक्षा काइ । वैज्ञानिक संरक्षण दुगु हेतु व फलया आधार दुगु नैतिक शिक्षा हे शिक्षा खः ।

२. *अग्गहीतं गाहापेति* : गुरुया शिष्य प्रति निगूगु कर्तव्य खः, बांलाक शास्त्र ब्वंकेगु । शिष्य समुदायय् नाना जातिया व अनेक चरित्रयापिं शिष्यपिं दये फु । गुरुं इमिगु थ्व भिन्नताय् ध्यान तया इमिगु चरित्रयात ल्वःगु कथं शिक्षा बीमाः ।

अधिकांश मस्त न्यादँ खुदँ तक मचा हे जुइ । अले झिदँ तक इमिगु चित्त म्हितेगुली ब्वां वनी । अनं लिपा स्वयं थःगु ज्ञानं आखः ब्वनेमाः धयागु भति भति चायेकी । थुगु अवस्थाय् ब्वनेगु इच्छा याइह्म मचायात बांलाक शिचा बी फयेकेमाः । हानं धन व जनया ख्वाः स्वया ब्वंकेगु महान अपराध खः । गुरुया परम उद्देश्य सकलें समान खनेगु व सकसितं विद्यां पारंगत यायेगु जुयेमाः ।

३. *सब्ब सिप्पं सुत समयक्खायिनो भवन्तु* : थम्हं सःगु फुक शिल्प विद्या शिष्ययात बयागु क्षमता स्वस्वं स्यने कने यायेगु शिष्य प्रति गुरुया स्वंगूगु कर्तव्य खः । गुलिं गुरुपिं थःत्वया शिष्य च्वय् थहाँ वनी धका ग्याः । गुलिं गुलिं गुरु गौरव फुइ धका ग्याना 'गुरु मुष्टि' ल्यंका तइपिनं दु । थ्व अकर्तव्य खः । गुगुं तःधंगु बांलागु ज्यायाइबले फलानाः शिष्यं याःगु धाइबले शिष्ययां नाप नापं थःगु नं यश

व कीर्ति फैले जुइ धका इमिसं थुइ हे मखु। सलाइयागु कारणं पालचाय् च्वंगु इतः च्याइ। अले मतयागु जःया प्रशंसा जुइबले इतः च्याकेत कारण जुया च्वंगु सलाइया जक गथे उपहाश जुइ? वथें तुं गुण व ज्ञानं गुरु स्वया शिष्य च्वय् थ्यना गुरुया गौरव वृद्धि जुइ सिवाय अगौरव जुइ मखु। अझ अत्यन्त उदारपिं गुरुपिसं ला झन थुजागु यश व कीर्तिया आशा तक नं याइ मखु।

४. *मित्तामच्चेसु पटिवेदेन्ति* : मित्रपिंत, मंत्रीपिंत शिष्यया परिचय बीगु शिष्य प्रति गुरुया प्यंगूगु कर्तव्य खः। "थ्व जिह्म शिष्य खः, थ्व विद्वानम्ह खः, वथें निरहंकार, सुवच, सुविनीत व कारुणिक गुण दुम्ह" धका मेपिन्त शिष्यया परिचय बीगुलिं वयागु विद्या सार्थक यायेगुली वयात ग्वाहालि जुइ। थ्व खँय् झीसं थौंया युग कथं नं विचाः याये फु। शिक्षा बी धुंका इमित प्रमाण-पत्र बी धुनेवं शिक्षक वा शिक्षालयया कर्तव्य पुमवं धका थुकिं धाः। शिष्ययात माःमाःपिं मनूत लिसे परिचय बिया अथवा सरकारी उच्च पदय् वयागु योग्यताया विषयय् न्ह्यथना बयात ज्या यायेत लँपु तकं छुना बीमाः।

स्त्री–पुरुष

मिजनं प्रेमं विचाः सचाः याये माःपिं आरक्षा याये माःपिं जुया 'भरिया' अर्थात् 'भार्या' धया तःगु खः, 'भरिया' यात हे व्यावहारिक भाषाय् मिसा वा जहान धायेगु चाला दु।

मिसा व मिजं अ जीवन ल्हाः ज्वना न्ह्यज्यायेगु प्रेम-बन्धनयात विवाह धाइ। विवाहयात सिंहल भाषां दुग्येक अर्थ पिज्वयेक धायेगु शब्द छगू दु 'दिगे याम'। अर्थात् तापाक वनीपिं व्यक्तिपिनि तहाकःगु प्रेम बन्धन। वास्तवय् थ्व बन्धन छन्हु निन्हुया जक मखु, जीवन पर्यन्तया खः। उकिं थ्व तहाःकगु लँपुया दीर्घकालीन बन्धन हे खः।

आवाह विवाह कुलपरम्पराया जःगु खः। थ्व जीवनया छगू सन्धी खः। काय् म्हाय् दयेवं इमित मां-बौया गौरव प्राप्त जुइ। लिसें झन अप्वः उत्तरदायित्व दइ। थ्व उत्तरदायित्व सद्गुणी जुइगु खः।

बुद्धं आज्ञा जुया बिज्याःगु दु 'मिसा मिजं सुचरित्रं च्वनेवं छें देव-विमान जुइ ।'

मिसा प्रति मिजंया कर्तव्य

छें देव विमान यायेत कर्तव्याकर्तव्य ह्मसीकेमाः । मिसा प्रति मिजंया न्यागू कर्तव्य दु ।

१. *सम्माननाय* : सम्मान पूर्वक व्यवहार यायेगु । थः मिसा धका यःथे ह्येला यानाः, हेपे याना भ्वातिथें व्यवहार याये मज्यू । थः हे अर्धाङ्गिनी भालयाः स्नेह पूर्वक देवी, प्रिये, मयजु, यज्यू आदि शब्दं सःते माः ।

गुणवान मिजं मिसाया कारुणिक बौथें, आदरणीय सहोदरथें, धात्थेंम्ह पासाथें जुइ । मिसां थःत जन्म ब्यूपिं मां-बौ तोता थः भरोसाय् बःगुलिं वया आरक्षा यायेगु मिजंया कर्तव्य खः । थः मिसाया पूरा विश्वासीह्म जुइ फयेकेमाः । न्ह्यागु खँ ब्याकेमाः । 'भरिया परमा सखा' धात्थें अले हे धात्थेंम्ह पासा जुइ फइ ।

२. *अनवमाननाय* : थः मिसायात पिने लोकय् गौरव सम्मान दइ कथं ज्या-खँ यायेगु व वने च्वनेथाय् ब्वना यंकेगु मिसा प्रति मिजंया निगूगु कर्तव्य खः । लोकया न्ह्योने थ मिसाया अपमान याये मज्यू । यदि वं छुं द्वंकूसा कारुणिक वचनं न्वायेमाः । दायेगु व प्यंकेगु शिष्ट धर्म मखु । गुलिं मिसात तहाःथें तं मभिंपिं दये फु । थुजागु अवस्थाय् मिजनं विचाः गाका ज्या कायेमाः ।

थ्व प्रसंगय् थ्वोसया एतेन नगरय् बूम्ह छम्ह व्यावहारिक सरल शिक्षक व दार्शनिकया चरित्र लुमंके बहः जू । वया नां शोकट्रिस खः । वया रूप बुसें निसें बांमलाः । तर वया मिसा धाःसा धात्थें हे गज्जबं बांलाः । छन्हु वया अथे हे किपा च्वया च्वंगु । वया मिसा तमंमि जुल । अले अनेकथं ब्वबियावं च्वन । तर शोकट्रिसं भ्याः हे च्यूताः मतः । व थःगु ज्याय् दुनावं च्वन । मिसाया तंया सीमा हे मंत । अले दुररर ब्वां वना छगः थलय् चिपलः जायेक तया हल । हानं वयात

छयनं निसें ध्वाररर लुना बिल । अबले दार्शनिक शोकट्रिसं धाल, 'वाह वाह, घलं वा वल । घलं वा वल । घुरुघुरु सः वयेक वा वल । तःसकं वा वल ।'

३. *अनतिचरियाय* : मेपिं मिसात नाप अनैतिक सम्बन्ध मतयेगु स्वंगूगु कर्तव्य खः । थःम्हं मिसां संतोष व तृप्त मजूसे परस्त्री नाप भुले जुइपिं पुद्गलपिनिगु धनया विनाश जुइ । अले व भयानक रोगया शिकार समेत जुइका च्वने माली । पराभव सुत्रय् धया तःगु नं दु –

सेहि दारेहि असन्तुट्ठो, वेसियागु पदिस्सति ।
दिस्सति परदारेसु, तं पराभवतो मुखं ॥

गुम्हसिनं विवाहित जहानं सन्तोष मजूसे परस्त्रीया इच्छा याइ, वया परिहानि जुइ ।

थः मिसा तोता मेपिं मिसातयेत मां, तता व केहें भालपीमाः । स्वयेबले तकं चरित्र अपरिशुद्ध रूपं स्वये मज्यू । थथे थः परिशुद्ध जुइबले थःत नं याउँसे च्वनी । छुं हे शंका भय मदयेकं सकलें लिसें प्रीति पूर्वक च्वने दइ । चरित्र शुद्ध मजुइवं बल वीर्य हीन जुइ । अले थुकिं जातीय कायरता दया वनी । देश दुर्बल जुइ । कायबल हीन जुइवं ज्ञान शक्ति नं हीन जुइ । कायिक शक्ति व मानसिक शक्तिया निंतिं परिशुद्ध चरित्र मदयेकं मगाः । संसारय् परिहानिया स्वंगू मुख्य कारण मध्यय् चरित्र दुर्बल जुइगु नं छगू खः । थः मिसा देवी याये मन दुपिसं सुरापान यायेगु व जू म्हितेगु लिसें भ्रष्ट चरित्र जुइगु तोतेमाः ।

४. *इस्सरिय वोस्सगेन* : नये, त्वनेगु व व्याक्क ऐश्वर्य थःगु छें थः जहानयात बीगु प्यंगू कर्तव्य खः । व्यापार याना धन कमाये यायेगु मिजंया ज्यायें दुगु धन आरक्षा यायेगु मिसाया ज्या खः । छेंया 'अधिकार दुम्ह जुया हें' मिसायात 'गृहिणी' धया तःगु खः । उकिं छेंया ज्याय् थः जहानयात स्वतन्त्रता बीमाः ।

५. *अलङ्कारनुप्पदानेन* : थःगु शक्ति कथं थः जहानयात तिसा वसः बीगु न्यागू गु कर्तव्य खः । तिसा वसःया इच्छा मेपिं मिसातये दथुइ दतले न्ह्याम्ह मिसायाके दये फु । उकिं तिसा वसः थः शक्ति चाः कथं बीमाः । हानं थ्व थुइकेमाः, मिसात धात्थें बांलाइगु तिसां वसतं जक मखु । धात्थें बांलाइगु ला सुचरित्रं हे जक जुइ । तिसां पिने पलख बांलाकी । तर सुचरित्रं सदां थःगु यश व कीर्ति न्ह्याथासं न्यना च्वनी ।

मिजं प्रति मिसाया कर्तव्य

थुकथं मिसा प्रति मिजंया कर्तव्यथें मिजं प्रति मिसाया कर्तव्य नं न्यागू दु :-

१. *सुसंविहित कम्मन्ता च होति* : छें यायेमाःगु ज्या बांलाक यायेगु थ्व न्ह्यःपांगु मिजं प्रति मिसाया कर्तव्य खः । थःगु छें बांलाक यचुसे पिचुसे च्वंसा थःत नं शान्ति दइ, वइ च्वनीपिंत छें खनेवं नुगले स्वां ह्वयेके दइ । अले छें या वातावरण स्वस्वं इमिसं थःगु प्रशंसा याइ । थुकिं थः परिवारया स्वास्थ्य नं बांलाइ । पिने जक तिसां तिया दुनें अपवित्र अशुद्ध जुल धाःसा व व्यर्थ हे खः । उकिं छें दुने व पिने चुके नं फुकथं सफा सुघर यायेगु मिसा जातिया तःधंगु कर्तव्य खः । गुलिं गुलिं मय् जुपिसं विचाः हे मयासें भयालं अपवित्र वस्तु वां छ्वया हइ । थ्व तःसकं बांमलागु ज्या खः, अपराध नं खः ।

मिसा जुया भुतूयागु ज्याय् ला दक्षता दये हे माः । युरोपीय चरित्रानुकूल अनेक शिल्प शास्त्रया ज्ञान दःसां मिसायाके भुतू ज्याया दक्षता मंत धाःसा मिसा जातियात बांमलाः ।

न्ह्यागुं ज्या हथाय् मथाय् मचासे शान्त चित्तं यायेगु अभ्यास यायेमाः । मिसा जातिं अले न्ह्यागुं ज्या याये फु । 'मिसा जातिं मिजंत भिंके फु' धयागु लोक उक्ति प्रसिद्ध जू । मिसा भिंसा छें भिनी, मिसा मभिंसा छें भिनी मखु । उकिं मिसायाके हे छें भिनीगु व मभिनीगु ताःचा दु । व ताःचा सुचरित्र पूर्वक छयले सयेकेमाः । मिसायागु सुकोमल मृदु वचनं सु भयानकम्ह पुरुष जक विनम्र मजू ? उकिं खँ

ल्हाये ल्वः मल्वः अवस्था स्वया विनम्र खँ ल्हायेमाः । जःगु कैंचिथें च्वंगु म्हुतुम्ह मिसा नाप च्वने स्वया जंगलय् च्वं वनेगु उत्तम धाइगु नापं दु । खः, छें परिस्थिति स्यनीबले अवश्यं छुं धायेमाः । तर व नं स्यंगु भिनो कथं धायेगु यायेमाः ।

न्हिच्छि ज्या सिधयेका त्यानुसे च्वंका छें वइम्ह थः मिजंयात मुसुमुसु न्ह्य खवाः क्यना त्यानु लंका बीमाः । ज्यां त्यानुका वःम्हसित छें नं मिसां खवाः पाउंका क्यनेवं ति वयात तःधंगु निराश व दुःख जुइगु मेगु दइ मखु । उकिं छें पिने दुहाँ वःम्ह मिजंयात न्हिलाः न्हिलाः स्वागत याये सयेकेमाः ।

मिजंया भाग्य व दुर्भाग्य लनेगु तालजु हे मिसा खः । मिसा गति लाःसा न्ह्याबलें मिजंया न्हिला न्हिला जीवन हने दइ । दुष्ट व खराब चरित्रम्ह जुल धाःसा खबि जा नयां मूताः दइ मखु ।

२. *सुसंगहित परिजना* : थः परिवारपिन्त संग्रह यायेगु । थः स्वामी सह थःथितिपिनि हित मित्र, अतिथिपिन्त माः कथं स्वागत याना ल्वः कथं कालानुरूपं नये त्वनेगु संग्रह यायेगु अले मिसायाके दये माःगु निगूगु तःधंगु गुण धर्म खः । थः मिजं न्ह्याक्व हे तःमि व तःधंम्ह जूसां गरीबपिं थःथिति ल्वमंका छ्वये मज्यू । इमिगु दुःख कष्ट स्वया फुगु चाःगु कथं संग्रह यायेमाः ।

३. *अनतिचरियाय* : पतिव्रता धर्म व स्वामी भक्ति मुख्य रूपं मिसायाके दयेमाःगु स्वंगूगु महान गुण खः । पतिव्रता धर्म आरक्षा याना च्वंम्ह मिसा देवी खः । वयागु थ्व हे धर्म वयागु तिसा खः । थ्व हे महान नैतिक शक्ति खः ।

४. *सम्भतं अनुरक्खति* : थम्ह मिजनं कमे याना हःगु धन सम्पत्तिया महत्व सीका वया आरक्षा यायेगु, माःथाय् हीरा नं तछयायेगु स्वाःगुली कौ बागः हे खर्च मयायेगु प्यंगूगु मिसाया कर्तव्य खः ।

५. *दक्खा च होति अनलसा सब्बकिच्चेसु* : न्ह्यागु ज्या-खँय् नं अलसि मजूसे जागरुकता दयेकेगु मिसायाके दये माःगु न्यागूगु कर्तव्य धर्म खः । न्हापां दना बँ पुइगु, खवाः सिलेगु वा सफा यायेगु व धार्मिक ज्या यायेगु यायेमाः । अनं लिपा माःगु क्वाः लाः वा खवाउँ लाः अवस्थानुकूल तयार याना बीमाः । वास्तवय् मिसा छें ज्या याइम्ह

छखें ज्यामि खः, मेंखें महारानी खः । उकिं मिसा जागृत स्वभाव दुम्ह व सःस्यूह्म जुइव छेंया अभिवृद्धि शुल्कपक्षया चन्द्रमाथें जुइ । हानं थये याइपिं हे श्रेष्ठ भार्या जुइ । अंगुत्तर निकायया 'सत्त भरिया सुत्र' न्हेगू प्रकारया जहानपिं (मिसात) क्यना तःगु दुः—

१. *वधक भरिया* : थः स्वामी प्रति दुष्ट विचारम्ह, स्वामी प्रति हितानुकम्पा मदुम्ह, पर पुरुष तःधं ताइम्ह, थः पुरुष चोधं भालपीम्ह मिजनं कमे याना तःगु धेबां विनाश याइम्ह, थः मिजंयात पां कयेथें नुगलय् जक कया च्वनीह्म मिसायात वधक भरिया धाइ ।

२. *चोर भरिया* : थः स्वामी मिजनं शिल्प, वाणिज्य वा कृषि ज्यां कमे याना तःगु धनय् नं थःगु हे थें याना हानं अलग तये माःम्ह मिसायात चोर भरिया धाइ ।

३. *अय्य भरिया* : नयेगु त्वनेगु, द्यनेगु हे तःधं भाःपाः, अलसी जुया छें ज्या छुं यायेगुली थःगु अपमान भाःपीम्ह, चण्ड स्वभाव दुह्म, न्ह्याबलें थः मिजंयात क्वथुना तइम्ह मिसायात अय्य भरिया धाइ ।

४. *मातु भरिया* : स्वामी प्रति हितानुकम्पा दुम्ह, धन आरक्षा याइम्ह, आपत विपतय् मिजं प्रति मामं कायय्यात थें रक्षा याइम्ह मिसायात मातु भरिया धाइ ।

५. *भगिनी भरिया* : दाजुयातथें गौरव तया केहेंथें लज्यालु स्वभावम्ह मिसायात भगिनी भरिया धाइ ।

६. *सखि भरिया* : ताकालं लिपा थःयःम्ह पासा खनीबले वना स्वागतया निंतिं दना पिया च्वंम्ह पासाथें थः मिजं पिया च्वनीम्ह हानं लय्ताइम्ह, पतिव्रता धर्म युक्तथें माःबले माः कथं पासाथें ग्वाहालि याये फुम्ह मिसायात सखि भरिया धाइ ।

७. *दासी भरिया* : दा.सां ब्वब्यूसां तम्वयेकूसां सह याना थः स्वामी प्रति प्रेम भाव तया थः स्वामीया विचाः कथं ज्या याइम्ह मिसायात दासी भरिया धाइ ।

थुकथं न्हेगू प्रकारया मिसात दुपिं मध्यय् वधक भरिया, चोर भरिया, आर्य भरिया मभिपिं मिसा जुल । अले मातु भरिया, भगिनी भरिया, सखी भरिया व दासी भरिया भिपिं मिसात जुल । उकिं न्ह्याम्हं मिसां नं भिम्ह मिसा (भरिया) जुइगुली उत्साह याना यंकेमाः ।

निगू प्रकारया पासापिं

पासाया साधारण अर्थ चित्त मिले जूपिं खः । तर सारार्थय् हित-चित्तपिंत हे पासा धायेमाः । उकिं पासापिं कल्याण मित्र व अकल्याण मित्र धका निगू कथं दु । थःत उपकार याइह्म, बांलागु चित्त दुह्म, सुख व दुःखय् समान रूपं उपकार याइम्ह, धन, सम्पत्ति, यश, कीर्तिया लाभ व वृद्धि जुइगु ज्याय् प्रोत्साहन व अर्ति बीम्हयात 'कल्याण-मित्र' अर्थात् 'भिं याइह्म पासा' धाइ । थ्वया अःखः याइह्मयात 'अकल्याण-मित्र' वा 'मभिं याइह्म पासा' धाइ ।

अकल्याण-मित्रपिं

अकल्याण-मित्रपिं प्यंगू प्रकारया दु ।

(१) *अञ्जदत्थुहर मित्त :* मेपिनिगु जक कायेगु स्वभावह्म पासा । मेपिनिगु कायेया निंतिं म्हमस्यूसां म्हस्यूथें याना, खःगु मखुगुं वर्णन याना, ह्येका थः पासाया थाय् वइ । अझ वं थह्मं भतिचा जक बिया मौका लाका अप्वः लाका कायेगु स्वइ ।

(२) *वचीपरम मित्त :* वचनं जक साब पासा याइह्म मित्र । उजाह्म मित्रं वचनं जक ह्येकी । आपद विपद जुइबले वास्ता हे याइ मखु ।

(३) *अनुप्पिय भाणि :* न्होने प्रशंसा याइह्म मित्र । थुजाह्म मित्रं थः स्वार्थ सिद्ध यायेत न्होने प्रशंसा याइ । सन्तोष जुइक खँ ल्हाइ । तर ल्यूने ल्यूने वं निन्दा चर्चा याना जुइ ।

(४) *अपाय सहाय :* मखुगु गतिया पासा । थुजाह्म पासां कुकर्मय् जक ग्वाहालि बी । स्यायेगु, ख्वीगु, व्यभिचार यायेगु, जू ह्वितेगु, ऐला थ्वं त्वनेगुली वं न्ह्यावलें ध्वाना च्वनी ।

उकिं थुजापिं मेपिनिगु जक काइपिं थःगु धाःसा छुं बी मखुपिं पासापिंत मित्र जूसां अमित्र भाः पीमाः । म्हुतुंजक मित्र भाव कयना ज्यां छुं मयाम्ह व्यक्ति नं मित्र जूसां अमित्र खः । ख्वालय् न्होने जक प्रशंसा याइह्म ल्यूने निन्दा याइह्म नं मित्र जूसां अमित्र खः । स्वाः मदुगु ज्याय् सल्लाह बीह्म मित्र नं वास्तवय् अमित्र हे खः ।

कल्याण मित्रपि

कल्याण--मित्रपि प्यता प्रकारयापि दु ।

(१) *उपकार मित्तः* विपत्ति दुःख जुइबले उपकार व सहायता बीह्म पासायात उपकार मित्त धाइ ।

(२) *समान सुख दुक्ख मित्तः* सुख जुइबले नं दुःख जुइबले नं समान भावं सहायता बीह्म पासायात समान सुख दुक्ख मित्त धाइ । थुजापिं पासापिसं थः जितले छगू कथं मजीवं मेगु कथं व्यवहार याइ मखु ।

(३) *अत्थक्खायि मित्तः* भिंगुयात भि मभिंगुयात मभिं धाइह्म पासायात अत्थक्खायि मित्त धाइ । थुजाह्म मित्रया पाखें दोषपूर्ण ज्या तोतके बी ।

(४) *अनुकम्पक मित्त* : आपद् विपत परे जुइबले अनुकम्पा पूर्ण हृदयं प्रेम न्ह्यचिला बीह्म पासायात अनुकम्पक मित्त धाइ ।

मित्र प्रति कुलपुत्रया कर्तव्य

थःगु आश्रयय् च्वं च्वंह्म मित्र प्रति कुलपुत्रं याये माःगु कर्तव्य न्यागू दु ।

(१) *दानेन* : दान बीगु । अर्थात् माःपिं पासापिंत फुगु चाःगु बीगु । थुकिं इमित सन्तोष जुइ । आलवकं 'छु याःसा पासापिं दइ ?' धका न्यंगुया लिसः बुद्धं बिया बिज्यागु दु, 'दुगु छकू बाकू बिल धाःसा पासापिं दया वइ ।' तर थियेगु बांलाथें कायेगु बांमलाः व ववह्म । धया तःगु दु, 'देहीति वचनं काष्ठं, नास्ति ति वचनं तथा' फ्वनेगु धयागु शब्द हे कटु, वथें मदु धायेगु बचं हे कटु जुइ । उकिं थः पासायात छुं माल धयागु सीवं फ्वने न्ह्यः हे बी फयेकेमाः । फ्वनीबले 'मदु' शब्द प्रयोग मयासें थःके दुगु कथं बिया छ्वयेमाः । वास्तवय् बीगु मदु धयागु बचं हे अ य खः । कारण बीगु त्याग चेतना दुपिसं आपाः भति बी फ हे फु ।

(२) *पियवाचाय :* प्रियवादी जुइमाः । पासायात बियां जक नं मज्यू । पासा धयापिंत प्रियवचन नं यया च्वनी। उकिं गबलें चित्तय् दुःख जुइ कथं खँ ल्हाये मज्यू । प्रिय वचनं ग्यानपुपिं व्यक्तिपिं व भयानकपिं सत्वपिं नं ल्हातय् काये फु । बुद्धं प्रिय वचनं हे डाकु अंगुलिमाल व भयानकरूप आजक आदि व्यक्तिपिंत दमन याना बिज्यात ।

भगवान बुद्धं तःसकं बोबिया बिज्याइगु हे 'मोघ पुरिस' शब्द खः । थ्वया अर्थ खः, 'फुसुलुह मनू ।' अले वसपोलं ह्म हे मस्यूपिंत नं 'पुण्यवन्त' धका सम्बोधन याना बिज्याइगुलिं वसपोलयात 'भोवादि' धका धया तल ।

(३) *अत्थचरियाय :* उन्नति जुइगु कथं ओवाद बीगु । कारण गुलिं पासापिंत बियां व प्रिय वचनं जक चित्त प्रसन्न मजुइ फु । अझ उपकार मगाना च्वने फु । उकिं वया उन्नति जुइगु वयात ख्यले दुगु उपदेश वा सल्लाह बीगु पासाया प्रति कर्तव्य खः ।

(४) *समानत्तताय :* थः थें भालपाः सन्तोष यायेगु । कारण गुलिं पासापिंत छुं बियां, प्रियवचनं व अर्थ चर्या जक नं सन्तोष मजुइयः । पासापिं नापं उकिं सुख दुःखय् समान भाग कया च्वनेगु यायेमाः ।

(५) *अविसंवादनताय :* पासा प्रति अविश्वासी मजूसे सत्य खँ ल्हायेगु । थौंकन्हे समाज पाखे स्वया विचाः याना बुद्धिमता पूर्ण खँ ल्हाये सयेका सीका तयेमाः ।

कुलपुत्र प्रति मित्रया कर्तव्य

कुलपुत्र प्रति मित्रया पाखें सिद्ध जुइ माःगु कर्तव्य न्यागू दु ।

(१ *पमत्तं रक्खन्ति :* प्रमाद जुइबले व विपत्ति परे जुइबले रक्षा यायेगुयात पमत्तं रक्खन्ति धाइ ।

(२) *पमत्तस्स सापतेय्यं रक्खन्ति :* मित्रयात रोगातुर जुइबले वा मेमेगु आपत जुइबले थः मित्रया परिवारपिं व वया धन सम्पत्तिया आरक्षा याना बीगुयात पमत्तस्स सापतेय्यं रक्खन्ति धाइ ।

(३) *भीतस्स सरणं होति* : छुं गुगुं कारणं भयभीत जुया शरण वइगु अवस्थाय् भतिचा हे हेयभावं मती मतसे प्रेम भावं शरण बीगुयात भीतस्स सरणं होति धाइ ।

(४) *आपत्तासु न विजहन्ति* : मि,लः, जुजु, खुँ व शत्रु आदिया पाखें भय वइगु अवस्थाय् विशेष ध्यान तया सहायता यायेगु वा उपकार यायेगुयात आपदासु न विजहन्ति धाइ ।

(५) *अपरपजाचस्स पटिपूजेन्ति* : थः पासा वा वया काय्-म्हाय् आदि परिवारपिंत छुं अमंगल जुइगु अवस्थाय् माःगु ग्वाहालि बिया उचित व्यवहार यायेगुयात अपरपजाचस्स पटिपूजेन्ति धाइ ।

थुकथं पासां पासायात याये माःगु पारस्परिक कर्तव्य पूर्ण याइपिं हे धात्थेंपिं पासापिं धाइ । हानं इमि दथुइ हे मित्रतां याना जीवनय् सुख शान्ति वया च्वनी ।

मालिक व नोकर

थवं थवय्या सम्बन्धं हे विश्व न्ह्याना च्वन । सजीव वा निर्जीव न्ह्यागुया नं थवं थवय् सम्बन्ध दया हे च्वनी । विशेष रूपं मनूतयेत समाज बिना वया अस्तित्व व विकास सम्भव मदु । उकि न्ह्याह्मं व्यक्ति चायेक वा मचायेक छुं न छुं आधार प्राप्तपिं हे जुइ । अले थवयात बांलागु शब्दय् धाःसा च्वयय्या ज्या याइपिं व क्वयय्या ज्या याइपिं धाये ज्यू । उकि नोकर चाकरपिन्त दास भालपीगु मालिकया तःधंगु भूल खः । व ला छगू मेगु स्तरयाह्म छह्म ज्यामि हे जक खः । गथे थः नं छगू स्तरया ज्यामि जुया च्वनी । थ्व अर्थय् व छह्म उपकारक खः । छखें संसारय् नोकर मजूपिं मखुपिं सु जक दु ? उकि थुजागु ज्या याना नया च्वंह्म धका ह्येला यायेगु मनुष्यया कर्तव्य मखु । न्ह्याह्मसियां ज्या याना हे नयेमाः सिवाय सुंक च्वना नये मज्यू । उकि थथे ज्या याना नइपिं च्वयय्यापिं ग मालिकपिसं क्वयय्यापिं नोकरतये प्रति बांलाक कर्तव्य पालन यायेमाः । व कर्तव्य न्यागू दु ।

नोकर प्रति मालिकया कर्तव्य

(१) *यथाबल कम्मन्त संविधानेन :* नोकरया शक्ति, वयस व अवस्था स्वया जक ज्या कायेगु नोकर प्रति मालिकया न्हापांगु कर्तव्य खः। थथे याइम्ह व करुणा दुह्म मालिकया पाखें नोकर चाकर प्रति सेवकतयेत गबलें दुःख कष्ट जुइ मखु। विशाखा महाउपासिकां थःगु महालता तिसा विहारय् ल्वमंका वःह्म दासीयात दण्ड मब्यू। अःखः व तिसा मिया 'पूर्वाराम विहार' दयेका दासयात नं पुण्यानुमोदन याकल। थ्व आदर्श न्ह्याह्मं मालिकं नं लुमंका तये बहः जू।

थःत उपकार याइपिं सेवक सेविकापिन्त हे जक मखु, सल, किसि, सा, मे आदि अशरण पशुतयेत तकं दुःख कष्ट बिया सास्ति याना ज्या काये मज्यू।

(२) *भत्तावेतनानुप्पदानेन :* सेवकपिन्त सेवा याःगु कथं ज्याला बीगु निगूगु कर्तव्य ख अझ अवस्था स्वया नयेगु त्वनेगु व पुनेगु वा आर्थिक सहायता बीमाः।

(३) *गिलानुप्पट्ठानेन :* सेवक रोगी जुइबले प्रेम करुणा तया स्वयं मालिकं उपस्थान यायेगु स्वंगूगु कर्तव्य खः। मनू हे जक मखु, थःगु अधिनय् च्वंपि पशुतयेत समेतं रोग आदि दुःख जुइबले सेवा उपचार यायेगु मालिकया थःगु कर्तव्य खः। विशाखा उपासिकां विवाह जुइ धुंका सल रोगातुर जूगु खना गिलानोपस्थान यात धयागु खँ विशाखा चरित्रं भीत क्यना तःगु दु। वथें तुं अनाथपिण्डिकं उपोसथ शीलय् च्वंबले थः हे सेवक छह्मसित ल्वय् जूगु न्यना स्वयं थः वया थःगु हे ल्हातं वयागु उपस्थान यात।

(४) *अच्छारयानं रसानं संविभागेन :* आश्चर्य अद्भुतगु रसयुक्त नयेगु वस्तु इना बीगु मालिकया प्यंगूगु कर्तव्य खः। गनं देश विदेशं छुं आश्चर्य अद्भुतगु रस दुगु नयेगु वस्तु वल धाःसा नोकर जा खःनि धका हेला मयासे वयात नं भाग बीमाः। थःह्मं जक नयेगु योग्य मजू।

(५) *समयवोस्सग्गेन* : थः सेवकपिन्त आराम व आनन्दया अवसर बीगु मालिकया न्यागूगु कर्तव्य खः । सेवक सेविकापिन्त आवाह विवाह कालय्, जातीय धार्मिक उत्सवबले स्वतन्त्रता बीगु व इमिगु विचाः कथं माःगु पुरे याना बीगु यायेमाः । न्ह्याबलें सेवक धका भाःपीगु उचित मजू । वयागु जीवन सुधार जुइगु लँपु नं क्यना बी फयेकेमाः ।

थुगु कथं पारस्परिक कर्तव्य पुरे याःसा जक मालिक व नोकरया दथुइ सद्भावना दइ। हानं मालिकया कारणं नोकरया नोकरया कारणं मालिकया प्रीति आनन्द दयावं च्वनी ।

मालिक प्रति नोकरया कर्तव्य

(१) *पुब्बुट्ठायिनो* : थः मालिक स्वया न्हापां दनेगु न्हापांगु मालिक प्रति नोकरया कर्तव्य खः । थःत बिया तःगु ब्याक्क ज्याय बांलाक यायेगुली जागृत स्वभाव दयेका ज्या पुवंकेगु यायेमाः ।

(२) *पच्छा निपातिनो* : थःगु पाखें सिद्ध जुइ माःगु ज्या फुक्कं सिधयेका मालिक द्यं वने धुंका द्यं वनेगु निगूगु कर्तव्य खः ।

(३) *दिन्नादायिनो* : सेवकयाके दये माःगु दकसिबे तःधंगु श्रेष्ठगु गुण इमान्दारी जुइगु हे स्वंगूगु नोकरया कर्तव्य वा धर्म खः । गुह्म नोकर इमान्दारी जुइ वं मालिकया छुं वस्तु हे खुया काइ मखु । अले व मालिकया विश्वास पात्र जुइ ।

(४) *सुकत कम्मकरा* : मालिकं ब्यूगु ज्या परिशुद्ध कथं थःगु हे ज्या भालपाः यायें सयेकेगु प्यंगूगु कर्तव्य खः । करबरं ज्या यायेगु, 'लायकु ज्या, दिं वन ज्याला बल' धयाथें ई छवयेगु कथं ज्या यायेगु तोतेमाः ।

(५) *कित्ति वण्णहरा* : मालिकया गुण मधासे अवगुण धायेगु बानि मयायेगु न्यागूगु नोकरया कर्तव्य खः । अले मालिकं थ्व धात्थें यथार्थ खंम्ह हानं जिगु मितुनीम्ह भाःपा वं याःगु गुण वर्णन न्यना लय्ताया वयात नं प्रेम याना गुण वर्णन याइ । हानं वयात थ नं कया बी ।

पूज्यवरपिं व गृहस्थपिं

शुद्ध आचरणपिं श्रमण भिक्षुपिं पूज्य जुइ। बौद्ध साहित्य कथं थुमित 'कुल देवता' नं धया तःगु दु। च्वय् उल्लेख यानाथें शासन शरीरया हि हे भिक्षुपि खः। शीलवान गुणवान व विद्वानपिं भिक्षुपिं गन तक दया च्वनी अन तक निर्मल परिशुद्ध शासन दया च्वनी। भिक्षुपिं दइगु शासन दया च्वनीगुथें खः। भिक्षुपिं मदया वन धाःसा न्ह्याक्व हे सःस्यूपिं गृहस्थीपिं दुसां इमित शासन उन्नति यायेत विवेकपूर्ण अवसर दइ मखु। हानं भिक्षुपिंत दातापिं व दातापिंत भिक्षुपिं माः। दातापिनि पाखें प्यंगू प्रत्यय प्राप्त मजुल धाःसा भिक्षुपिसं गबलें प्रतिपत्ति पुरे यायेगु व बुद्ध-धर्म आरक्षा यायेगु याये फइ मखु। वथें थःत बरोबर सदाचारया शिक्षा व प्रेरणा लिसें पुण्य रूपी पुसा पीगु बुँ मदयेवं गृहस्थ जीवन कल्याणप्रद व पुण्यप्रद जुइ मखु। छचा घःचालं जक रथ साला यंके फइ मखु। भिक्षुपिं व गृहस्थपिनि परस्पर सहयोग हे शासन-रथ न्ह्या वना च्वनी।

पूज्य प्रति गृहस्थपिनि कर्तव्य

(१) *मेत्तेन कायकम्मेन* : मैत्री सहगत शरीरं भिक्षुपिंत याइगु उपकारयात मेत्तेन कायकम्म धाइ।

(२) *मेतेन वचीकम्मेन* : मैत्री सहगत चित्तं दोष खंसा क्यना बिया गौरव पूर्वक माःगु खँ ल्हायेगुयात मेत्तेन वचीकम्म धाइ।

(३) *मेत्तेन मनोकम्मेन* : भिक्षुपिंत त्रिरत्न शरणया प्रभावं निदुक्ख, निरोगी, सुखी जुइमा, गुणधर्मया प्रगति जुइमा प्राणी-पिन्त हित उपकार याये फयेमा धका कल्पना यायेगुयात मेत्तेन मनोकम्मेन धाइ।

(४) *अनावट द्वारतायः* ध्व शब्दया अर्थ तिना मतःगु खापा दुम्ह खः। थुकिया अर्थ थःगु छें बिज्याइम्ह भिक्षुयात तापाकं निसें खनेवं खापा तिना छें सुं नं मदु मधायेगु खः। अले शीलवन्त गुणवन्त भिक्षुपिं बिज्यायेवं छें पवित्र शुद्ध जुइ भालपाः प्रीति पूर्वक आशन लाया माःसा फुगु चाःग कथं माःग प्रदान यायेमाः।

(५) *आमिसनुप्पदानेन* : चीवर, पिण्डपात्र, सेनाशन व गिलान प्रत्ययं संग्रह यायेगुयात आमिसनुप्पदानेन धाइ । भिक्षुपिंत श्रमणपिंत सुथय् जूसा जलपानं, मध्यान्हय् भोजनं, मध्यान्हं लिपा गिलान प्रत्ययं संग्रह यायेगु व सेनाशनया प्रबन्ध याना बीगु गृहस्थपिनिगु तःधंगु कर्तव्य खः ।

गृहस्थ प्रति पूज्यपिनि कर्तव्य

(१) *पापा निवारेन्ति* : अकुशल मयाकेगुयात पापा निवारेन्ति धाइ । पंचमहापाप, दश अकुशल कर्म व विभिन्न पापं बचे जुयेत गृहस्थपिंत ओवाद बीमाः । अले अहित जुइगु ज्यां लिचिके बीमाः ।

(२) *कल्याणे निवेसन्ति* : भिं-मभिं क्यना बीगु व दान शील भावना आदि गुण धर्मय् न्ह्याब्वाकेगुयात कल्याणे निवेसन्ति धाइ ।

(३) *कल्याणेन मनसा अनुकम्पन्ति* : नुगलं निसें अनुकम्पा तयेगु हित सुखया कामना यायेगु, अले निरोगी जुइमा, सुखी जुइमा, शत्रु मदयेमा धका मैत्रीपूर्ण चित्तं आशीर्वाद बीगुयात कल्याणेन मनसा अनुकम्पन्ति धाइ ।

(४) *अस्सुतं सावेन्ति* : न्यने मनंगु वा मन्यंनिगु कुशल अकुशल खँ कनेगु अले भिंगु रीति स्थिति व चारित्र वारित्र धर्म थुइका बिया उपकार यायेगुयात अस्सुतं सावेन्ति धाइ । अले हानं न्यना तःगु धर्मय् शंका दुथाय् बांलाक थुइक कना बुद्धि दयेका बीगुयात 'सुतं परियोदापेन्ति' धाइ ।

(५) *सग्गस्स मग्गं आचिक्खन्ति* : देव, मनुष्य व लोकुत्तर धर्म खँ कना गृही-जीवन सुखी जुइगु व निर्वाण साक्षात्कार जुइगु आर्य अष्टाङ्गिक लँपुया खँ कना बीगुयात सग्गास मग्गं आचिक्खन्ति धाइ ।

उपसंहार

थुगु रूपं पारस्परिक कथं जुइमाःगु कर्तव्य परिहानि मजुइक पालन जुल धाःसा छें, जाती व देशय् सुख व शान्तिया आरक्षा एवं अभिवृद्धि जुइ । थ्व धरती हे स्वर्ग या अवतरण जुइ । अझ लोकुत्तर निर्वाण पर्यन्तं प्राप्त याना काये फइ ।

च्वमिया मेमेगु सफू

पिहाँ वये धुंकूगु :

१. गौतम बुद्ध

२. बुद्धया अर्थ-नीति

३. आलवक सूत्र

४. गृही–प्रतिपत्ति

५. दश पारमिता

पिहाँ वये मानिगु :

१. निर्वाण

२. बुद्ध–धर्म

३. दश श्रामणेर प्रश्न

स्टायण्डर्ड प्रिण्टिङ्ग प्रेस, इखापुखू ।